

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра адміністративного, господарського права та фінансово-економічної
безпеки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

зі спеціальності 081 «Право»

**Тема: «Адміністративно-правовий механізм протидії рейдерству в
Україні»**

Завідувач кафедри _____ д.ю.н. Гаруст Ю. В.
(підпис)

Керівник проекту _____ д.ю.н. Куліш А. М.
(підпис)

_____ к.ю.н. Мельник В. І.
(підпис)

Виконавець студент
групи Ю.мз-91с _____ Матеко А. І.
(підпис)

Суми 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. РЕЙДЕРСТВО ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЯВИЩЕ	6
1.1. Історичні передумови виникнення рейдерства.....	6
1.2. Теоретичні підходи до визначення поняття рейдерства	14
1.3. Методи рейдерських захоплень.....	29
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВА В УКРАЇНІ	45
2.1. Заходи запобігання та протидії рейдерства в Україні.....	45
2.2. Заходи запобігання та протидії рейдерства за кордоном.....	54
2.3. Система органів влади в сфері протидії рейдерським захопленням.....	63
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЯ ПІДПРИЄМСТВА В СФЕРІ ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ	75
3.1. Організаційно-правові методи протидії рейдерству.....	75
3.2. Формування стратегії протидії рейдерству.....	84
ВИСНОВКИ	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	96

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний етап державотворення характеризується активними політико-правовими трансформаціями, що загострює проблему появи низки ризиків для різних сфер суспільних відносин. За цих умов однією з важливих задач залишається захист національної економіки, забезпечення безперешкодної реалізації соціальних прав громадян, стрімке погіршення інвестиційного клімату тощо. Окреслені проблемні аспекти вимагають уваги в нинішній, без применшення, складний період перебігу соціальних процесів.

Варто зауважити, що виділені проблемні питання у комплексі вимагають уваги й тому, що умовно об'єднані такою загрозою як вчинення рейдерських атак на майно господарюючих суб'єктів. Вказані дії несуть дійсну загрозу економічній системі формуючи підґрунтя для розвитку різного спрямування деструктивних процесів, часто завдаючи непомірної шкоди різним секторам економіки. Її негативна значимість проявляється і в тому, що вони слугують каталізатором для появи чи посилення негативної дії інших факторів на всю економічну систему.

Слід відмітити, що за останні роки державою було вжито ряд заходів із удосконалення форм, методів та способів протидії цим діянням. Мова йде про оновлення законодавства у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно й їх обтяжень, створення та запуск роботи Офісу з протидії рейдерству тощо. Проте, як показує практика, таких кроків недостатньо для ефективної протидії вказаним діянням, що й вкотре актуалізує тематику наукового дослідження.

Науково-теоретичною основою для виконання кваліфікаційної роботи стали наукові праці таких вітчизняних та зарубіжних дослідників у галузі безпеки підприємницької діяльності та протидії рейдерству: М.Г. Арманова, А.І. Берлача, Ю.Д. Борисова, С.О. Бурбела, Б.М. Грека, О.І. Дічека, А.А. Дорошук, В.П. Журавля, Д.В. Зеркалова, А.О. Кизима, Є.Є. Колеснікова, В.В.

Крутова, В.М. Куца, О.А. Полушкіна, В.Д. Пчолкіна, Н.В. Радванської, О.Б. Таращанської, З.Е. Тарханової, М.І. Фаенсона, Ю.А. Хатнюка та ін.

Мета і завдання роботи. Мета кваліфікаційної роботи полягає у тому, щоб визначити сутність та механізм рейдерства, проаналізувати сучасний стан забезпечення протидії рейдерству, а також сформулювати пропозиції щодо розробки ефективного механізму та методів протидії рейдерству.

Відповідно до вказаної мети, були поставлені такі **завдання**:

- визначити сутність та здійснити правову характеристику рейдерства в Україні;
- дослідити методи здійснення рейдерських захоплень;
- розглянути заходи запобігання та протидії рейдерства в Україні;
- розглянути заходи запобігання та протидії рейдерства за кордоном;
- проаналізувати систему органів влади в сфері протидії рейдерським захопленням;
- дослідити організаційно-правові методи протидії рейдерству;
- розробити пропозиції та рекомендації щодо розробки ефективної стратегії підприємства в сфері протидії рейдерству.

Об'єктом роботи є суспільні відносини, що виникають у сфері забезпечення з протидії рейдерству в Україні.

Предметом роботи є система норм, що регламентують процедури вжиття заходів забезпечення з протидії рейдерству в Україні.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям роботи є система загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. Використання діалектичного методу дало можливість провести дослідження особливостей забезпечення протидії рейдерству в їхньому розвитку та взаємозв'язку. Застосування методу формалізації дозволило чітко та обґрунтовано сформулювати авторське визначення рейдерства. Методи аналізу та синтезу використовувалися при дослідженні системи органів публічної влади, що мають бути залучені до протидії рейдерству. За допомогою порівняльно-правового методу розглянуто особливості забезпечення протидії рейдерству в

зарубіжних країнах.

Наукова новизна. Наукова новизна отриманих результатів дослідження знайшла відображення у таких теоретичних наукових положеннях та висновках:

– сформульовано авторське визначення рейдерства та наголошено на необхідності застосування вже існуючого законодавства в сфері протидії рейдерству, акцентуючи увагу на причинах його виникнення, а також посиленні протидії корупції в системі органів публічної влади та особливо в судочинстві;

– обґрунтована необхідність розроблення чіткої стратегії протидії рейдерству, застосування якої дозволить мінімізувати ризики нападу з боку рейдерів або конкуренті;

– розроблено пропозиції та рекомендації, щодо застосування цілої низки способів та засобів протидії рейдерству в рамках єдиної стратегії протидії рейдерству.

Апробація результатів дослідження здійснена у науковому фаховому виданні України «Правові горизонти» (категорія «Б»).

Структура роботи визначена її метою, завданнями, об'єктом та предметом дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, загальних висновків по роботі, списку використаних джерел (включає 100 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 105 сторінок, література розміщена на 10 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

РЕЙДЕРСТВО ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЯВИЩЕ

1.1. Історичні передумови виникнення рейдерства

Всі країни з ринковою економікою постійно мають справу з перерозподілом власності. Це невід’ємний процес під час розвитку та функціонування економіки, однак сьогодні паралельно з ним суттєво збільшується число випадків незаконного привласнення чужого майна, іншими словами рейдерства. Дана проблема була притаманна економіці багатьох нині розвинених країн світу. На сьогоднішній день вона надзвичайно актуальна для країн, які знаходяться на шляху поступового розвитку, в тому числі і для України. Чинне законодавство України містить достатню кількість «прогалин» по питанням регулювання правовідносин, що виникають у процесі ведення господарської діяльності. Саме це дозволяє окремим суб’єктам господарської діяльності вдаватися до скоєння протиправних дій. Останніми вважається використання злочинних схем для незаконного заволодіння чужим майном, дестабілізація нормальних ринкових відносин і порушення процесу виробництва в цілому. В останні роки рейдерські захоплення дедалі частіше застосовуються стосовно потужних господарських товариств, вже не кажучи про традиційні об’єкти рейдерства, а саме малі і середні підприємства.

Багато вітчизняних та закордонних вчених присвятили значну увагу вивченню проблематики, визначенню і аналізу рейдерства загалом. Вказане питання висвітлене в працях М.Г. Арманової, О. І. Белікова, Д. Депаμφіліса, А.А. Дорошук, Є.Є. Колеснікова, Ю.А. Хатнюка, І.І. Паславського та багатьох інших вчених. Водночас не зважаючи на досить солідну наукову базу залишається висока необхідність в подальших дослідженнях даного явища та пошуках його остаточного вирішення.

Перші згадки поняття рейдерства криються в історії Великої Британії. Спочатку цей термін відносився до морських набігів з боку кораблів, котрі під час виконання бойових завдань захоплювали торговельні судна інших країн [3, с. 130].

Дослідження проблематики рейдерства приводить нас до висновку, що не зважаючи на багатовікову історію вказаного явища, сам термін рейдерство ввійшов в діловий обіг не раніше кінця XIX століття. Як злочин рейдерство стало прослідковуватися в той самий час, коли з'явилась реальна можливість поглинати підприємства проти волі їх законних власників.

В основі історичного розвитку недружніх поглинань і захоплень компаній в США знаходиться постать успішного підприємця з надзвичайно відомим прізвищем Рокфеллер. Свою діяльність Джон Дейвісон розпочав у розпал Громадянської війни у Сполучених Штатах (1861-1865). Спочатку Рокфеллер займався продажем нафти за військовим замовленням федеральної армії і саме так він створив свій початковий капітал. По закінченню війни в 1867 році в тандемі з Генрі Фленгером він засновує фірму зі статутним капіталом в 1 мільйон доларів, котра згодом отримала назву Standart Oil Company. В найближчому майбутньому вона мала стати першою в світі рейдерською компанією. Пошук нових нафтових родовищ та видобуток нафти не мали для Рокфеллера першочергової важливості. Основну увагу він приділяв переробці і транспортуванню нафтопродуктів, у зв'язку з чим менш ніж за 10 років отримав абсолютну монополію на розглянутий вид діяльності. Для того щоб досягти повного контролю над транспортуванням нафти по всій Північній Америці Джон Рокфеллер через підставних осіб скупив контрольні пакети акцій залізничних компаній, фактично поглинувши їх, і заснував Union Tanker Car Company. На протязі багатьох років ніхто не міг і припустити, що саме Рокфеллер контролює вказану компанію і тим самим значно мінімізує транспортні витрати для Standart Oil Company. Це досить яскравий приклад, який наглядно демонструє, що найбільша нафтова імперія свого часу була створена в рейдерський спосіб [4].

Не менш важливим у цьому питанні є досвід країн Старого світу, зокрема Великої Британії. Історія ворожих поглинань тут датується початком 50-х років ХХ століття. З одного боку післявоєнна інфляція призвела до стрімкого росту цін, але з другого боку, прийнятий в 1948 року Закон про компанії, вивів на якісно новий рівень фінансову звітність акціонерних товариств. Перечислені обставини не пройшли безслідно і в 1953 р. дали змогу ряду інвесторів, в тому числі Чарльзу Клору, провести перше успішне вороже поглинання. До них швидко прийшло розуміння, що торгові приміщення цільових фірм істотно недооцінені і вписана в бухгалтерські книги вартість в декілька разів була нижчою за ринкову. Згодом з'ясувалося, що дана інформація ще не встигла позначитися на акційних цінах, бо інвестори британських акціонерних товариств на протязі значного проміжку часу проводили оцінку цінних паперів, беручи до уваги дуже обмежену фінансову інформацію. Регулярні дивіденди сприймалися ними ймовірним сигналом для виконання і реалізації зобов'язань перед інвесторами. Саме тому, в якості ключового показника ціни цінних паперів, виступала дивідендна прибутковість. На протязі післявоєнної доби британським урядом було введено обмеження дивіденду для акціонерних товариств. Це мало б заохотити запуск повторного інвестування в рамках конкретно взятої компанії. Тим же шляхом, яким відбувалося оцінювання цінних паперів, вказана політика призвела до зниження курсу акцій. Вказані вище фактори створили унікальні можливості для скупівлі цінних паперів. Будучи заснованими на обмежених дивідендах, курси акцій перенесли значне падіння і виявилися набагато нижчими, ніж ринкова вартість нерухомого майна, що було у володінні цільових компаній [5].

Окремого зауваження потребує той факт, що імовірність ворожого або дружнього поглинання у Великій Британії ніяким чином не залежить від фінансового забезпечення компанії та показників ефективності управління нею. Разом з тим в США наведені характеристики мають основоположну значимість. Результати аналізу особливостей здійснення поглинань підприємств в Великобританії за останні 20 років свідчать про те, що на особливості реалізації

рейдерських захоплень підприємств (показники кількості акцій, форми та засоби їх реалізації) суттєвою мірою впливає політична, правова та інституційна ситуація в державі. Також необхідно зазначити, що збільшенню кількості ворожих поглинань на «туманному Альбіоні» серйозно сприяє наявність занадто розпорошеної структури власності.

Згідно зі статистикою число дружніх поглинань у Великобританії перевищує число ворожих поглинань. Останні засуджуються з боку представників бізнесу та суспільства. В основі цього лежить той факт, що в Західній Європі підприємство вважається не тільки виключною власністю акціонерів, а і окремим соціальним інститутом. Відповідальними за його належне функціонування є працівники підприємства, контрагенти, органи державної влади, а також суспільство в цілому [6].

Поглиблений аналіз досвіду Німеччини приводить науковців до єдиного висновку про відсутність в країні активного ринку ворожих поглинань. Ми також не можемо не погодитися з такою думкою, адже історія налічує всього кілька прикладів рейдерських захоплень у вказаній країні. Continental AG була першою компанією, яка стала реальною ціллю для поглинання з боку ворожого претендента. Все почалося в 1990 році, коли Italian Pirelli Group разом з великою кількістю італійських союзників стали скуповувати акції. Останні не дорівнювали 50% акціонерного капіталу, однак їх суми було достатньо для утворення простої більшості на зборах акціонерів. В результаті спроба IPG і їх союзників, яка полягала в розблокуванні обмежень виборчих прав на 5% Continental AG зазнала невдачі. Юридична причина криється в тому, що пакет акцій союзників був приписаний Pirelli так, щоб право на участь у голосуванні всієї організованої групи було зменшено до 5% усіх акцій, випущених в обіг. Що стосується економічної причини, то вона полягає в тому, що Pirelli не отримав достатньої підтримки від Deutsche Bank та інших німецьких фінансових і індустріальних інвесторів, які здійснювали захист Continental AG в його прагненні залишитися незалежними. Акціонери так і не отримали жодної тендерної пропозиції [7, с. 87-88].

Окремої уваги заслуговує ситуація 1992 року, коли Fried Krupp AG спробувала захопити Hoesch AG. Процес поглинання був запущений після заяви голови FK AG, в якій ішла мова про придбання 30% частки в Hoesch. До того як пропозиція була оголошена широкій громадськості управління Hoesch намагалося здійснити опір і в результаті обидві компанії приступили до роботи по встановленню законного злиття [7, с. 88]. В 1997 році відбулася нова спроба поглинання Fried Krupp AG Hoesch Krupp. Саме тоді стався витік інформації, в якій говорилося, що Krupp, яка до цих пір залишається власником контрольного пакету акцій Krupp Foundation має плани провести захоплення значно більшої конкуруючої компанії Thyssen AG. Серія переговорів та контактів на високому рівні зупинили будь-які спроби поглинання і обидві компанії почали проводити дослідження загальних можливостей в цьому напрямку. Це призвело до того, що в 1998 році відбулося злиття сталеплавильних фірм, а вже через рік – повне злиття приведених вище холдингових компаній [7, с. 88].

Корпоративний ринок Німеччини характеризується наявністю здебільшого дружніх форм поглинання підприємств, в той час як виникнення конфліктів внаслідок спроб недружнього поглинання є надзвичайно рідкісним. Висока концентрація власності, незначна кількість акцій у вільному обігу, наявністю ефективних механізмів захисту від недружніх поглинань зумовлює досить низький рівень конфліктності на ринку корпоративного контролю ФРН [6].

Вище ми вже зазначали, що свого часу з подібним явищем мали справу всі без виключення країни з перехідною економікою. Структура, методи захоплення і дія українського рейдерства багато в чому схожа з російським. У період з 1988 по 1991 рр. в Російській Федерації мала місце фактична вузько ланова приватизація фінансової системи країни. В першу чергу це призвело до подальшого розподілу власності і приходу до влади фінансових олігархів. Згодом у наступні кілька років в країні прослідковувалася ваучерна приватизація, сутність котрої крилася у тому, що акціонування промислових

підприємств у формі публічних компаній відбувалося за абсолютної відсутності фондового ринку. В цей період можна було бачити відверте грабування відведених для приватизації державних орендних підприємств, а також відверте прагнення представників організованої злочинності взяти під своє управління промисловість країни. У 1993–1995 рр. в РФ продовжувалася так звана «приватизація» менеджменту, бандитський рекет, та силові захоплення підприємств. Відтоді близько 10 років знадобилося російському рейдерству, щоб отримати свій остаточний портрет і стати бізнесом тих громадян і структур, спеціалізацією яких є захоплення підприємств і їх подальший перепродаж новим власникам. Згодом вони отримали власний капітал, адміністративний ресурс та інші невід’ємні атрибути самостійного бізнесу.

Під час дослідження передумов появи рейдерства в Україні, перш за все, слід звернути достатню увагу на історичні чинники, котрі передували вказаному явищу. Як стверджує І. Г. Богатирьов, до найбільш суттєвих передумов рейдерства входять наступні:

- негативний вплив на сферу власності в Україні, який випливає з переходу країни від командно-адміністративного управління до системи ринкових відносин;
- відсутність чітко врегульованої чинним законодавством відповідальності за ведення незаконної діяльності деяких суб'єктів господарювання;
- поширення корупції в органах державної влади: окремі посадові особи почали використовувати владні повноваження з метою власного збагачення;
- значні зміни в суспільній формації створили вигідні умови для певних категорій громадян, які свідомо присвятили себе суспільно небезпечній діяльності, котра була для них оптимальною формою існування;
- постійне нехтування та ігнорування правових норм призвело до того, що правовий нігілізм в країні став нормою поведінки, а гроші стали ледь не єдиним механізмом вирішення будь-яких проблем і питань;

- держава як інститут суспільства виявилася неспроможною забезпечити захист прав та свобод людини і фактично стаття 3 Конституції України (людина визначається вищою соціальною цінністю) залишилася лише декларацією на папері.

- держава поклала на правоохоронні органи обов'язок розкривати та розслідувати суспільно небезпечні діяння, шукати злочинців, проводити профілактичні роботи, захищати права і законні інтереси громадян, їх свободи, але водночас позбавила їх реальної моральної і матеріальної підтримки зі свого боку, почала проводити організаційні експерименти, котрі призвели до втрати правоохоронними органами найбільш якісних і кваліфікованих кадрів [8, с. 124-125].

Українське рейдерство умовно розпочинає свою історію в 90-х роках, коли країна здійснювала перехід до ринкової економіки, відбувалося визначення політичних центрів та паралельно утворювалися злочинні угруповання. Державне майно захоплювалося у відвертий кримінальний шлях. Не рідкістю в подібних ситуаціях було і застосування фізичного насильства.

В середині 90-х років стала чітко прослідковуватися втрата українськими підприємствами рис основної ланки економіки. Однак це не призвело до того, що фірми остаточно прийшли на зміну підприємствам, як це відбувалося в інших країнах. На їх зміну прийшли фізичні особи в обличчі керівників підприємств та їхніх підрозділів, яким був характерний авторитарний стиль корпоративного управління.

Проведення розділу і перерозподілу державної власності економіки, яка на початок 90-х років за своїм потенціалом посідала десяте місце в світі було досить неоднорідним і сильно залежало від того, хто на даний момент керує цим процесом і які особи є його радниками.

Провідні науковці сходяться на думці, що загалом існує кілька основних етапів так званого становлення рейдерства і «переділу власності» в незалежній Україні.

Перший етап (1988-1991 рр.) – проведення кланової приватизації

фінансової системи країни та перехід до приватизації промисловості, що призвело до появи у владі в економіці країни фінансових олігархів. Саме в ці роки виник кооперативний рух та спільні підприємства.

Другий етап (1992-1993 рр.) – відбувається ваучерна приватизація. Повна відсутність фондового ринку не заважає масовому акціонуванню промислових підприємств у формі публічних компаній. З боку «директорського корпусу» проходить відкрите привласнення виставлених на приватизацію державних підприємств, що іноді нагадує відверте розкрадання держави.

Третій етап (1993-1995 рр.) – прагнення контролювати фінансові потоки підприємств призводять до виникнення «приватизації» менеджменту, бандитського рекету, силових захоплень підприємств з використанням ресурсів приватних охоронних структур.

Четвертий етап (1995-1997 рр.) – спостерігається інституалізація рейдерства. До найбільш поширених схем захоплення входить: повна або часткова заміна складу топ-менеджменту; затримка виплати заробітної плати персоналу, що в подальшому полегшить примус його до продажу акцій; розгортання боротьби за здійснення корпоративного контролю над підприємством; залучення до корпоративних конфліктів правоохоронних органів; проведення заставних аукціонів та боротьба за реєстратора.

П'ятий етап (1998-2002 рр.) – в рейдерських схемах починають застосовуватися маніпулятивні технології: масове скуповування акційних пакетів в комерційних банках з боку промисловців; перехід кредиторської заборгованості від одного суб'єкта до іншого; поступове ангажування арбітражних судів; проведення інформаційних кампаній, котрі полегшують процес проведення рейдерського захоплення власності тощо.

Шостий етап (2003-2005 рр.) – намагання захистити права міноритарних акціонерів призвели до змін в законодавчому полі країни.

Сьомий етап (2006 р. – сьогодні). В Україні остаточно завершується формування сучасного рейдерства, як бізнесу окремих громадян і структур, спеціалізацією яких є захоплення підприємств і їх подальший продаж новому

власнику або власникам. Згодом вони тримали власний капітал, адміністративний ресурс та ряд інших невід'ємних атрибутів самостійного бізнесу.

Отже, детальний аналіз історичного шляху розвитку рейдерства в світі й зокрема в Україні дозволяє нам зробити висновок, що вказане явище і дотепер є характерним практично для всіх розвинених країн. Однак існує істотна різниця, яка полягає в тому, що в країнах Заходу рейдерство має характер правомірних дій (хоча і не завжди за волею власника), в той час як в нашій країні воно характеризується досить жорстокою і цинічною формою. Остання становить собою яскраву демонстрацію неспроможності України забезпечити якісний захист приватної власності та створити відповідні умови для розвитку бізнесу. На даному етапі проблема рейдерства досить гостро стоїть перед законодавцем, адже декілька років тому країна чітко задекларувала курс на європейський розвиток. В подібних умовах правильним кроком було б використати багатий історичний досвід закордонних країн, які в тій чи іншій мір змогли подолати і мінімізувати негативний вплив з боку рейдерства.

1.2. Теоретичні підходи до визначення поняття рейдерства

Для того щоб зрозуміти й осмислити всі небезпеки, які рейдерство несе для економічної безпеки підприємства, необхідно визначити саму сутність рейдерства. Почати необхідно з витоків – з того, що означає дане поняття.

Нами вважається за необхідне акцентувати увагу та тому факті, що серед вітчизняних та зарубіжних дослідників існують різні думки щодо розуміння суті рейдерства. Саме тому наразі можемо говорити про певну невизначеність даної категорії. Даючи визначення, науковці у більшості випадків акцентують увагу лише на певній ознаці рейдерства, беручи за приклад окремо-взятий рейдерський напад. Це не дає змоги здійснити вичерпну характеристику аналізованого поняття, встановити його загальні особливості.

Проводячи аналіз даного поняття, слід наголосити на тому, що дане

поняття походить від англ. «raider» – так у XVII ст. так у Британії називали військові кораблі, що самостійно виконували бойові завдання, які, як правило, полягали у знищенні транспортних чи торгових суден супротивника. Згідно Кембриджського тлумачного словника англійської мови, «raider» – особа, що здійснює незаконне та зазвичай жорстоке вторгнення, загарбник [9]. Проте, з часом традиційне значення даного слова дещо змінилося. Наразі вже більш доцільно вести мову про так зване корпоративне рейдерство («corporate raid»), під яким слід розуміти практику здійснення недружніх поглинань компаній з метою контролю їх діяльності або перепродажу з метою одержання прибутку [10].

Зазвичай рейдерами називають компанії чи інвесторів, які здійснюють недружні злиття та поглинання. У літературі та законодавстві країн Європи та США під поглинанням розуміється така форма реорганізації компанії, за наслідками якої одна юридична особа переходить у власність іншої. Під злиттям розуміється об'єднання активів двох чи більше компаній та формування на цій основі нового суб'єкта. Зарубіжними науковцями виділяється ще таке поняття як тендерна пропозиція (tender offer), що являє собою одну з найбільш поширених технік поглинання. Застосовується вона в тому випадку, коли виконавчий орган акціонерного товариства не згодний з намірами іншого товариства щодо поглинання першого з них. Тобто, в такому разі йдеться про недружнє поглинання, коли між сторонами немає згоди і вся процедура здійснюється проти волі діючого керівництва підприємства, що поглинається.

Варто зазначити, що тендерна пропозиція (tender offer) – це офіційна пропозиція акціонерам публічного товариства щодо продажу своїх акцій зазвичай за ціною вище ринкової з боку особи, яка має намір здійснити недружнє поглинання. Законодавство (зокрема США, Великобританії) встановлює вимоги щодо публікації такої пропозиції в загальнодержавній газеті, детально визначає особливості її змісту, форми та терміну дії тощо. Звичайно, діюче керівництво акціонерного товариства може застосовувати різноманітні правомірні заходи щодо протидії недружньому поглинанню

(додаткова емісія акцій, передача найбільш цінних активів іншим підприємствам, боргове обтяження тощо), але якщо ініціатору поглинання вдасться зосередити просту більшість голосів, на керівні посади призначають інші особи, а доля підприємства вирішується у відповідності до потреб та намірів нового власника. Хоча керівництво акціонерного товариства може не схвалювати такого продажу акцій, але власники цінних паперів зазвичай часто продають їх, зважаючи на високу цінову надбавку.

Під корпоративними рейдерами закордоном розуміються:

- керівники підприємств, що здійснюють недружні поглинання;
- індивідуальні інвестори, які після купівлі частки акцій товариства

ставлять за мету змінити його керівництво, внести зміни до стратегії його роботи або ж одержати керівну посаду в одному з органів управління з наміром пізніше продати придбані акції за вищою ціною чи розширити свій контроль над підприємством.

У роботі Кроці Е. проведено ґрунтовне дослідження впливу корпоративних рейдерів на діяльність підприємств у 7 економічно найрозвиненіших країнах Європи (Франція, Німеччина, Італія, Великобританія та ін.) за період з 1990 по 2001 рр. Його результати переконливо свідчать, що корпоративне рейдерство має позитивний вплив на вартість компаній безпосередньо в період купівлі рейдером пакету акцій, на зростання ефективності роботи підприємства (з певними уточненнями), а також на довгостроковий ріст вартості компанії у майбутньому. За розрахунками науковця, залежно від структури власності, країни, розміру пакету акцій, придбаного рейдером, інших критеріїв, вартість компанії зростає в середньому на 2-12% (у порівнянні з аналогічними підприємствами, що не були об'єктом корпоративного рейдерства) [11].

З огляду на наведені вище данні можна зробити висновок, що рейдерство закордоном передбачає підвищення контролю за діяльністю керівництва фірми, зростання ефективності її роботи та якості прийняття управлінських рішень, оптимізацію структури, посилення захисту інтересів

міноритарних акціонерів, а також зростання ринкової вартості компанії.

Зарубіжні науковці розглядають недружні поглинання (рейдерство) в якості корпоративного механізму управління, що стимулює менеджерів активізувати свої зусилля при здійсненні ефективного управління компанією. У літературі часто зустрічається твердження, що розвинений ринок корпоративного контролю є необхідним для забезпечення можливості недружного поглинання з дисциплінуючою метою. Адже рейдер може одержати значний прибуток, захопивши управління фірмою, яка неефективно управляється. Крім цього, недружні поглинання часто можуть здійснюватися з метою виходу на новий ринок [12, с. 670-671].

В літературі розглядається питання про негативний вплив недружніх поглинань на подальшу діяльність підприємства, зокрема: на кількість його працюючих, прибутки, капіталовкладення в наукові дослідження тощо. Зарубіжні науковці М.Й. Конйона, С. Гірма та ін. доводять, що як дружні, так і недружні поглинання спричиняють однаковий рівень падіння кількості зайнятих на поглинутому підприємстві значною мірою через об'єднання адміністративних функцій, закриття неефективних підрозділів тощо [13, с. 428-429, 436].

Інша наукова робота, авторства П. Болстера та Дж.Б. Велча розглядає взаємозв'язок рівня витрат на наукові дослідження на підприємстві перед і після недружніх злиттів. Аналіз таких витрат, взятих з даних про найбільші корпоративні злиття у США наприкінці 1970-х рр., показує, що в довгостроковому періоді витрати у вказаному напрямі суттєво зростають. Це підтверджує думку, що придбання компанії, через дружнє чи недружнє поглинання, стимулює видатки на наукові дослідження та в кінцевому підсумку сприяє збільшенню вартості компанії [14, с. 72].

Нарешті, поглинання є сприятливими як покупця, так і для компанії, що поглинається. Це проявляється в підвищенні вартості акцій обох з них і, як наслідок, зростанні їх капіталізації. Проведений М. Мартиноюю та Л. Ренненбугом аналіз доводить, що ринкова вартість акцій підприємства

значно зростає внаслідок оголошення про його поглинання. Причому, проведені розрахунки вказують на високу достовірність цього твердження для країн Європи та США протягом всього ХХ століття [15, с. 2153].

Підсумовуючи наведені вище визначення можна охарактеризувати рейдерство як діяльність в сфері економічних відносин, що пов'язана зі здобуттям права власності та контролю над компаніями із застосуванням агресивних методів.

Злиття і поглинання, а особливо – недружні, часто ототожнюють з рейдерством. Закордоном це відповідає дійсності, адже недружні злиття та поглинання виступають формою корпоративного рейдерства. Разом з тим, у вітчизняній практиці зазначені поняття є досить різними явищами.

Під недружніми злиттями і поглинаннями в Україні та на теренах СНД розуміють ситуацію, коли власника контрольного пакету акцій спонукають продати пакет або взагалі захоплюють контроль над підприємством за допомогою правомірних методів [16, с. 35]. В той же час, способи та форми такої діяльності в окремих випадках можуть бути як законними (пропозиція високої ціни за пакет акцій, скуповування боргів підприємства, скуповування дрібних пакетів акцій), так і протиправними (шантаж, підроблення офіційних документів, дестабілізація роботи підприємства, недобросовісна конкуренція, погрози, відкриття кримінальних справ стосовно керівників підприємства). Використанням саме даного переліку методів і характеризується рейдерство в його українській формі.

Отже, основна відмінність між вітчизняним рейдерством та недружніми злиттями чи поглинаннями полягає у методах, які застосовуються у процесі одержання контролю над матеріальними чи нематеріальними активами підприємства поза згодою їх власника.

Недружні злиття та поглинання хоча і здійснюються проти волі власників підприємств, але відбуваються переважно в межах діючого законодавства: використання прогалин у законодавстві, організація скуповування акцій чи боргів підприємства, намагання здійснення тимчасового погіршення

економічного та фінансового становища господарюючого суб'єкта, здешевлення його акцій, домовленості з постачальниками та іншими діловими партнерами, демпінгові дії; оприлюднення завідомо суперечливих відомостей, що можуть негативно вплинути на імідж підприємства, зловживання правом акціонера, пошук неузгодженостей та інших правових проблем в установчих документах.

У той же час, рейдерство характеризується застосуванням протиправних, а часто кримінальних методів впливу на керівництво чи акціонерів підприємства, про що більш детально буде йтися далі. Нажаль, в Українській державі частіше йдеться саме про функціонування саме рейдерства, а не недружні злиттів та поглинань.

Вітчизняний вчений Д.В. Зеркалов розуміє під рейдерством процес захоплення власності фірми або перехоплення оперативного управління за допомогою спеціально створеного та розіграного бізнес-конфлікту [17, с. 7].

Безумовно, ми погоджуємося з тим, що рейдерське захоплення вимагає значних інтелектуальних, грошових, владних, а також людських ресурсів, які мають бути об'єднані в чітку спеціально-створену систему (бізнес-конфлікт). Але, разом з тим, кажучи про процес такого захоплення, необхідно зауважити на таких його характеристиках як протиправна спрямованість, а також поділ об'єктів, що виступають ціллю рейдерського нападу, адже метою такої атаки може бути не лише власність фірми, але і права власності на дану юридичну особу. Трапляються випадки, коли рейдерів цікавить саме успішно працюючий бізнес або позиція на певному ринку.

Також потрібно виділити думку Д.О. Андрєєва, який розглядає рейдерство як цілеспрямовану зміну права власності на акції та підприємницькі активи за допомогою неправосудних судових та адміністративних рішень та протиправної (вчиненої з порушенням вимог законодавства про цінні папери) діяльності професійних учасників ринку цінних паперів, які обслуговують обіг та облік цінних паперів певного акціонерного товариства, та посадових осіб акціонерного товариства [18, с. 14].

Названим науковцем чітко наведено характерну ознаку більшості будь-

якого рейдерських захоплень – зміну права власності на акції та підприємницькі активи. Проте слід також відзначити, що сферу функціонування рейдерства не слід звужувати лише до функціонування акціонерних товариств. Поширеними є випадки, коли об'єктами рейдерських нападів виступали інші типи господарських товариств (які не пов'язані з ринком цінних паперів) або ж навіть приватні підприємства.

Російський вчений А.Ю. Маховиков у своїй кандидатській дисертації визначає рейдерство як систематичну проектну діяльність на ринку корпоративного контролю, що спрямована на протиправне отримання контролю над активами інших суб'єктів економічної діяльності із завданням їм економічного та інших видів збитків [19, с. 17].

Підкреслимо, що рейдерство є достатньо комплексним явищем і включає в себе не лише планування захоплення підприємства, але і подальшу діяльність, що може полягати в таких діях як збір інформації про підприємство-жертву, протиправне захоплення управлінських повноважень, вчинення незаконних правочинів щодо власності підприємства-жертви, закріплення нападників на атакованій фірмі, відчуження майна підприємства добросовісним набувачам тощо. Тобто, визначаючи рейдерство, не можна акцентувати увагу лише на проектній діяльності.

Інший російський науковець – З.Е. Тарханова у своїй дисертаційній роботі дає визначення рейдерству через похідне поняття «рейдер» – найнятий професіонал, який використовує кримінальні методи захоплення чужої власності, як-то підробка документів, фальсифікація судових рішень, знищення реєстру, все, що дозволяє захопити контрольний пакет акцій, ліквідні активи, товари, немайнові активи підприємства [20, с. 10].

У цьому випадку зауважимо на досить поширену практику, коли рейдерством займаються безпосередньо набувачі захоплених активів. Тобто, рейдерство це не лише робота «найманців», але й стратегія ведення бізнесу окремих фірм. Також потребує розширення методів, за допомогою яких можуть здійснюватися рейдерські напади. Поряд з кримінально-караними діями можуть

також використовуватися менш суспільно небезпечні способи одержання контролю над фірмою: поширення неправдивих відомостей, блокування роботи загальних зборів акціонерів, зловживання корпоративними правами, корпоративний шантаж та інші дії, що завдають значних збитків підприємству-жертві.

Американський дослідник процесів злиттів і поглинань Д. Депамфіліс вказує на те, що недружні поглинання (поширена назва рейдерства в країнах Західної Європи та США) виникають, коли початкова пропозиція про купівлю акцій компанії була відкинута, тобто компанія-мішень в момент отримання такої пропозиції була проти поглинання чи злиття, а тому відмовилася від пропозиції поглинаючої компанії, але контроль над компанією-мішенню все одно перейшов у інші руки [21, с. 9].

У цьому визначенні, не достатньо чітко деталізовано метод, яким послуговується агресор у процесі недружного поглинання. На відміну від України, застосовуються винятково-правові засоби та способи захоплення контролю над компанією-жертвою. Серед таких методів найбільш поширеним виступає використання пропозиції про купівлю значного пакету акцій компанії («takeover bid», що найчастіше здійснюється у формі «tender bid», обіцянки виплатити визначену суму за акції компанії, яка поглинається), що являє собою форму отримання контролю. Дуже часто запропонована ціна є вищою за ринкову та є вигідною для потенційного продавця цінних паперів.

Як вже зазначалося нами вище, рейдерство прийшло до нас із Заходу, де воно мало досить тривалу історію свого становлення впродовж багатьох десятиліть, а відтак, стільки ж само розвивалася система протидії негативним його наслідкам. За досить тривалий період свого існування дане явище стало вже достатньо скерованим в позитивне русло як державою, так і з боку приватних фірм та корпорацій.

У англосаксонському трактуванні недружнє поглинання також означає скуповування акцій на ринку, котре здійснюється проти волі неефективного менеджменту та неуважних найбільших акціонерів. У загальному розумінні

поглинання – це процес, у результаті якого активи компанії стануть власністю покупця, а не загарбника [22, с. 62].

Російський спеціаліст у сфері дослідження рейдерства Ю.Д. Борисов розуміє під рейдерством дещо схоже поняття, більше пов'язане з махінаціями на біржовому ринку, а не у сфері недружніх поглинань. Під рейдерською атакою він розуміє процес коли акції на біржі стараються скупити у можливо-короткий строк, щоб вони не підскочили в ціні [23, с. 26].

Ще одне визначення наводить М.І. Фаенсон, вказуючи на те, що рейдерство – це виведення активів з володіння законних власників [24, с. 10].

Проте під дане поняття можна підвести абсолютно будь-яку правомірну операцію купівлі, продажу, обміну, вилучення активів, що не може виступати рейдерством. Крім цього, дослідник не вказує на можливу присутність протиправних методів, які застосовуються в процесі виведення активів з володіння законних власників, як одну з характеристик рейдерства.

Дає своє визначення і П.А. Астахов, вказуючи, що під рейдерством необхідно розуміти особливий вид недружнього поглинання, при якому цінні активи постраждалої від рейдерського нападу компанії розпродаються, а бізнес перестає існувати [25, с. 6].

Загалом маємо позитивно охарактеризувати наведене визначення, адже дослідник влучно характеризує рейдерство як вид недружнього поглинання. Разом з тим, таке тлумачення вимагає певного уточнення. Зокрема, необхідною є вказівка на застосування протиправних методів у процесі такого поглинання. Крім цього, поширеними є випадки, коли рейдерська атака здійснюється фірмою-агресором для зайняття лідируючою позиції на ринку чи для створення замкнутого виробничого циклу в певній сфері. Варто також зазначити, що інколи після рейдерського захоплення підприємство покращує свої показники, починаючи значно результативніше функціонувати, тому однозначне трактування мети рейдерства як перепродаж не видається допустимим.

Грек Б. пропонує розглядати рейдерство винятково як кримінально-каране діяння і розуміє під ним напад на підприємство, установу, організацію, жила або

нежиле приміщення, інше майно незалежно від форм власності, вчинене за попередньою змовою групою осіб, поєднане із застосуванням фізичного або психічного насильства, або з погрозою застосування такого насильства, з використанням штучно створеного майнового конфлікту і підроблених або інших нелегітимних документів або неправомірних судових рішень для надання нападу видимості законних дій, з метою протиправного заволодіння майном у великих розмірах або встановлення контролю над оперативним управлінням таким майном [26, с. 43].

Безумовно, частим у вітчизняній практиці виступає застосування силових методів захоплення підприємства з використанням кримінально-караних методів. Проте, рейдерство в Україні часто здійснюється за допомогою протиправних юридичних засобів, що мають на меті блокування роботи підприємства, дестабілізацію його функціонування, тиск на керівництво фірми тощо. Саме тому, вважаємо за доцільне при визначенні рейдерства використовувати більш широкий перелік методів, що його характеризують, не обмежуючись при цьому лише застосуванням фізичного або психічного насильства.

Як зазначає А.І. Берлач у своїй праці «Безпека бізнесу», існує два розуміння рейдерства – капіталістичне (Європа, США, Японія) та постсоціалістичне (Україна, Росія, інші країни СНД). В Європі під рейдерством (недружніми злиттями та поглинаннями) розуміють боротьбу за контроль над підприємством, з використанням акціонерного інструментарію та інших методів корпоративного впливу. Європейці вважають його навіть позитивним, адже європейські рейдери ставлять перед собою ті ж завдання – збільшення обсягів капіталу підприємства. Проте у Європі така діяльність здійснюється з метою залучення певного підприємства до великої корпорації, що веде до розширення та розвитку бізнесу, збільшення його конкурентних переваг, вихід на нові ринки, а отже – сприяє економічному розвитку всієї держави.

Українські рейдери, прагнучи одноразово отримати значний прибуток, захоплюють підприємства з використанням неправомірних судових рішень та

різноманітних відверто кримінальних методів, що у кінцевому результаті не дає позитивних наслідків ні підприємству-жертві, ні його працівникам, ні державі в цілому.

Аналізуючи нормативно-правового визначення рейдерства, одразу слід відмітити, що його не існує. Також потрібно вказати на відсутність й законодавчого визначення недружнього злиття чи поглинання.

Звичайно можна навести приклад ст. 104 Цивільного Кодексу України, в нормах якої процес злиття розуміється як спосіб припинення юридичної особи, внаслідок чого відбувається передача всього майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам – правонаступникам [27]. У Господарському кодексі також міститься визначення злиття та приєднання як форм реорганізації підприємств. Зокрема, у разі злиття суб'єктів господарювання усі майнові права та обов'язки кожного з них переходять до суб'єкта господарювання, що утворений внаслідок злиття. У разі приєднання одного або кількох суб'єктів господарювання до іншого суб'єкта господарювання до цього останнього переходять усі майнові права та обов'язки приєднаних суб'єктів господарювання (ст. 59 ГК України). Втім, в обох кодексах не виділяється окремо така категорія як недружні злиття та поглинання.

Також наголосимо на відсутності визначення рейдерства або ж недружніх злиттів та поглинань в Законі України «Про акціонерні товариства», який має регулювати порядок створення, діяльності, припинення, виділу акціонерних товариств, їх правовий статус, права та обов'язки акціонерів, а також особливості функціонування корпоративних правовідносин. Слід підкреслити важливість цього нормативного акту, адже саме його норми повинні встановлювати механізми недопущення їх переростання у рейдерські захоплення. Саме акціонерні товариства найчастіше стають жертвами рейдерських нападів.

Якщо розглядати прояви рейдерства, що мають місце на даному етапі розвитку України, зауважимо на достатній їх різноманітності. В економічній літературі умовно проводять наступну класифікацію рейдерства:

- «Біле» рейдерство;
- «Сіре» рейдерство;
- «Чорне» рейдерство.

За умов «білого» рейдерства організатор схеми діє виключно у межах норм чинного законодавства, використовуючи наявні прогалини у ньому. Так можна абсолютно законно отримати контроль над фірмою, просто скуповуючи її акції та змінюючи керівництво – “біле” рейдерство. Такий вияв захоплення контролю над підприємством слід характеризувати як правомірну форму набуття власності, оскільки він не містить в собі нелегітимних складових, хоча часто застосовуються неетичні методи одержання контролю. Він є більш поширеним в європейських країнах, США, Японії. У даному випадку перехід права власності інколи навіть призводить до позитивних результатів, коли скуповується невіддале, слабе підприємство, яке внаслідок подальших успішних змін та ефективних перетворень починає продуктивно працювати.

“Сіре” рейдерство – технології, що їх використовують на межі закону, але не порушуючи його. Для такого виду притаманні недружні злиття та поглинання, коли всупереч волі керівництва фірми контроль чи власність на неї переходить до іншого суб’єкта. Дещо наближеним до «сірого» рейдерства є грінмейл (від англ. «greenmail»). Правда, в цьому випадку перед керівництвом акціонерного товариства часто може ставитися вимога викупу цінних паперів за значно завищеною ціною. В такому разі має місце зловживання корпоративними правами, дестабілізація роботи підприємства, ініціюються численні перевірки, скарги в контролюючі органи, активно критикується робота керівництва підприємства тощо. Втім, все робиться виключно згідно із законодавством, без найменших порушень.

І, зрештою, різні «чорні» рейдерські схеми з використанням незаконних методів боротьби за контроль над підприємством: розкол групи основних акціонерів, за яким йде зміна генерального директора і силове захоплення об’єкта, негативні PR-технології, підкуп судових і правоохоронних органів,

підробка документів тощо [28].

Інструментами «чорних» рейдерів є:

- використання фальсифікованих документів (замовлені ухвали суду, підроблення документів) для маніпуляцій;
- скуповування міноритарних пакетів акцій для незаконних ухвал, додаткової емісії акцій, зміни керівництва;
- розбійні дії;
- використання корупційних зв'язків в державних органах влади та в правоохоронних органах.

Слід зазначити, що в Україні межа між «білими», «сірими» і «чорними» рейдерами досить сильно розмита. Недосконалість законодавства призводить до того, що спочатку проведена законна операція, переходить у використання «чорних» методів. Саме тому в українському суспільстві останнім часом рейдерство і бандитизм стали синонімами.

Окремо слід акцентувати увагу на наступних ознаках рейдерства в Україні:

- об'єктом рейдерських атак є підприємства, що успішно функціонують на своєму ринку, або ж мають у власності цінні матеріальні чи нематеріальні активи (нерухомість, виробничі потужності, ліцензії, технології);
- метою рейдерського нападу є захоплення контролю на підприємством всупереч волі його власників;
- переважання протиправних методів захоплення контролю;
- організованість рейдерського нападу, необхідність значного обсягу фінансових, часових, людських ресурсів;
- швидкість рейдерського нападу;
- застосування силових методів захоплення підприємства, зміни керівництва;
- використання протизаконних або підробних судових рішень, виконавчих документів, інших правостановлюючих чи правозастосовних

документів;

- участь представників державної влади чи місцевого самоврядування в організації та проведенні рейдерського нападу;
- залучення органів внутрішніх справ як учасників рейдерського нападу;
- використання психологічного та фізичного впливу на керівництво підприємства, на яке здійснено напад;
- висока прибутковість у разі успішності рейдерського нападу.

Нами вбачається за доцільне ще раз наголосити на відмінності розуміння рейдерства у вітчизняних та зарубіжних умовах. За кордоном рейдерство може проявлятися в правомірному захопленні контролю над підприємством, в Україні ж – рейдерство найчастіше пов'язане з використанням протиправних методів. Так, у висновку Головного науково-експертного управління Верховної Ради України на проект Закону України «Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за захоплення підприємств (рейдерство)» зазначається, що загальноприйнятим у світовому масштабі на даний час є розуміння рейдерства, як сукупності прийомів і засобів, які використовуються при недружньому (тобто всупереч бажанню власників і керівництва відповідної юридичної особи) злитті, поглинанні чи встановленні контролю над юридичними особами – суб'єктами господарської діяльності. Звертає на себе увагу, що недружнє поглинання в європейських країнах давно вже перетворилися на частину легального і цілком респектабельного бізнесу. В умовах ринкової економіки легальне рейдерство стимулює власників та керівників юридичних осіб до більш ефективного управління своїм майном та бізнесом [29].

Українське кримінальне рейдерство наразі суттєво відрізняється від цивілізованого ринку злиттів і поглинань, де основним методом захоплення контролю над підприємством є легальна купівля контрольного пакету акцій чи застосування інших легальних способів. Головна відмінність між згаданими поняттями полягає в тому, що рейдери спрямовані на отримання порівняно-

невеликої, але швидкої вигоди (миттєвий перепродаж активів за заниженою ціною; демонтаж обладнання на металобрухт), в свою чергу, учасники ринку злиттів і поглинань більш далекоглядні – у їх випадку захоплення (приєднання) підприємства дає можливість отримати більшу частку ринку, зосередити виробничі ресурси в одних руках, вести ефективнішу інвестиційну політику тощо. Тобто, в іншому випадку мова йде про значно довший та складніший процес, але він дає можливість отримати прибутки, що в десятки разів перевищують результати діяльності рейдерів, а також сприяють розвитку економіки.

Власники атакованої компанії навіть виграють від вдалого злиття чи поглинання, оскільки вартість їх акцій зазвичай підвищується. Доречно зазначити, що інститут недружніх злиттів та поглинань став одним із найважливіших інструментів захисту інтересів міноритарних акціонерів. Саме цим, до речі, можна пояснити зростання уваги керівництва вітчизняних акціонерних товариств до існування малих акціонерів, яких роками не запрошували на загальні збори, а навіть і за їх присутності самостійно вирішували важливі питання. Рейдери дуже часто сприяють консолідації значної кількості акцій, розподілених раніше між багатьма держателями. Цим самим створюють додаткові стимули для управління підприємством з боку керівництва, яке раніше провадило неефективну корпоративну політику.

Потрібно відзначити, що українські рейдери, порівняно з їх західними колегами, більшою мірою здійснюють неправомірні дії, аніж стимулюють розвиток економіки. Фактично, вони здійснюють захоплення власності, корумпуючи суди, правоохоронні органи, чиновників, здійснюючи інші протиправні дії. Наведення будь-яких позитивних сторін рейдерства в українських умовах видається неприпустимим. Адже зростання підприємства, якщо воно відбулося злочинним способом, не може розглядатися як позитивний результат в умовах функціонування демократичної, соціальної та правової держави.

Провівши аналіз наукових праць українських та зарубіжних вчених щодо

рейдерства, дослідивши нормативно-правове забезпечення в цій сфері, ми дійшли висновку, що українське та зарубіжне розуміння рейдерства мають як спільні, так і відмінні риси. Спільною ознакою є те, що рейдерство в Україні та закордоном спрямоване на здобуття права власності та контролю над компанією проти волі її первинних власників. Відмінності полягають у методах, що застосовуються для досягнення поставленої мети. Якщо закордоном корпоративне рейдерство відбувається у спосіб здійснення пропозиції високої ціни за пакет акцій, скуповування боргів підприємства, скуповування дрібних пакетів акцій, пошук неузгодженостей в установчих документах, демпінгові дії на спільному ринку, то український прояв рейдерства характеризується переважно протиправними формами прояву – шантаж, підроблення офіційних документів, дестабілізація роботи підприємства, недобросовісна конкуренція, погрози, приниження ділової репутації керівництва підприємства.

Отже, основна відмінність між рейдерством та недружнім злиттям чи поглинанням полягає у методах, які застосовуються у процесі одержання контролю над матеріальними чи нематеріальними активами підприємства поза згодою їх власника.

Виходячи з вище наведеного нами вважається за доцільне запропонувати наступне визначення «рейдерства»: це процес захоплення чи поглинання підприємства, поза волею його власників, що здійснюється з використання цілої низки як правових так і незаконних дій, спрямованих на встановлення повного контролю над підприємством, його майновим комплексом та активами з метою швидкого перепродажу об'єкта рейдерського нападу чи подальшого управління ним.

1.3. Методи рейдерських захоплень

Сучасні умови господарювання вимагають від суб'єктів підприємницької діяльності виконання досить складних завдань захисту економічних інтересів підприємства та забезпечення його стабільного розвитку.

В умовах сьогодення однією з найбільших загроз, що виникає перед підприємством є рейдерство. Рейдерські атаки, цілком яких є захоплення прибуткового підприємства або ж отримання контролю над ним, призводять до порушення їхньої нормальної роботи, довготривалих судових процесів, а в окремих випадках – повної паралізації роботи таких підприємств.

Потрібно зауважити, що для захоплень підприємств рейдерами використовуються різні методи: скупка боргів, банкрутство, реприватизація, установлення контролю за органами управління підприємства та інші. Рейдерське захоплення підприємства вважається досить складним комплексом дій, в якому беруть участь юристи, бухгалтери, аналітики, фахівці із захисту бізнесу та комерційної розвідки, психологи тощо. Як слушно зазначає І.М. Макарчук, це – операції, які акумулюють в собі всі найкращі напрацювання зі сфери юриспруденції, бухгалтерського обліку, корпоративного захисту, PR, психології і, якоюсь мірою, філософії бізнесу [30].

Будь-яке рейдерське захоплення підприємства є системою послідовних дій, які можна поділити на окремі етапи. Кожний етап характеризується своїми методами здійснення рейдерської атаки.

Перший етап рейдерської атаки – збір інформації про підприємство.

На цьому етапі рейдерами здійснюються спроби отримати копії установчих документів підприємства, копії правовстановлюючих документів на основні активи підприємства, відомості про внутрішню фінансову політику, структуру корпоративного управління, посадових осіб, майно та інші активи підприємства. Крім цього, при вивченні реальних економічних показників діяльності підприємства, здійснюється оцінка його основних активів – об'єктів нерухомості та землі. Досить значні зусилля рейдери докладають для отримання відомостей зі зведеного облікового реєстру власників іменних цінних паперів.

На практиці збір інформації про підприємство може здійснюватися відразу за кількома напрямками, окремі з яких можуть носити цілком легальний характер.

Збір відкритої інформації про підприємство часто здійснюється у цілком законний спосіб.

Для цього рейдерами, зазвичай, використовуються:

- подання письмових вимог про надання копій документів підконтрольними рейдерам акціонерами, на які АТ згідно із ст. 78 Закону України «Про акціонерні товариства» повинно відреагувати протягом 10 робочих днів [31]. Характерною рисою діяльності таких акціонерів є те, що від їх імені діють різноманітні представники, які досить добре поінформовані про свої права, на відміну від їх довірительів;
- подання рейдерами, у власності яких є не менше 10 відсотків акцій, вимоги про проведення аудиторської перевірки. При цьому, відповідно до ч. 5 ст. 75 Закону про АТ така перевірка може бути проведена підконтрольною рейдерам аудиторською фірмою;
- отримання відомостей про АТ через веб-сторінку підприємства в мережі Інтернет, на якій згідно із ч. 3 ст. 78 Закону про АТ розміщується інформація, що підлягає оприлюдненню відповідно до законодавства, інформація, визначена пунктами 1–3, 5, 6, 10, 11, 13–16 ч. 1 ст. 77 Закону про АТ, та інформація, визначена ч. 3 ст. 35 цього Закону;
- публікації в офіційному друкованому виданні регулярної, особливої та іншої інформації, що підлягає розкриттю АТ, як емітентом, у відповідності з вимогами Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів, затвердженого рішенням НКЦПФР від 19 грудня 2006 р. № 1591 [32];
- публікації про підприємство в засобах масової інформації, різноманітні рекламні публікації, в тому числі в мережі Інтернет.

Механізми отримання закритої, тобто конфіденційної інформації, про діяльність підприємства досить часто знаходяться в позаправовій сфері. Збір такого виду інформації може проводитися наступним чином:

- несанкціонованого проникнення у внутрішню комп'ютерну мережу підприємства, сервери, системи зберігання баз даних (зазвичай, для цього залучаються фахівці, які мають для цього необхідні знання та навички -

«хакери»);

— підкупу або шантажу осіб, які мають доступ до конфіденційної інформації про фінансово-господарський стан підприємства чи структуру акціонерного капіталу завдяки своєму службовому становищу, родинним чи дружнім зв'язкам;

— співробітництво рейдерів з деякими працівниками спеціальних підрозділів правоохоронних органів, які наділені правом проводити слідчі дії чи оперативно-розшукові заходи і в змозі за окрему плату надати послуги, що за своїми зовнішніми ознаками не мають кримінального відтінку, проте в подальшому будуть використані рейдерами в захопленні підприємства (проведення обшуків та виїмок документів, отримання тимчасового доступу до банківської таємниці тощо);

— співробітництво рейдерів з контролюючими органами, які можуть отримати необхідну зловмисникам інформацію під час проведення перевірок або на підставі направлених до підприємства запитів;

— співробітництво рейдерів з окремими суддями.

Особливу увагу рейдери приділяють отриманню відомостей реєстру акціонерів (зведеного облікового реєстру власників акцій). Комплекс методів дій у цьому випадку досить значний:

— підкуп реєстратора або ж працівників самого АТ;

— направлення рейдерами депозитарію підробленого розпорядження на складання у порядку, визначеному розділом VIII Положення про депозитарну діяльність, зведеного облікового реєстру власників акцій, переліку акціонерів, яким надсилатиметься письмове повідомлення про проведення загальних зборів, переліку акціонерів, які мають право на участь у загальних зборах акціонерного товариства, або переліку осіб, які мають право на отримання дивідендів за акціями [33];

— надання державним реєстраторам для внесення до ЄДР юридичних осіб та фізичних осіб документів про зміни керівництва АТ та ознайомлення нового керівника з реєстром;

— проведення виїмки реєстру акціонерів працівниками спеціальних підрозділів правоохоронних органів у депозитарія (реєстратора, зберігача);

— отримання інформації через Державну фіскальну службу України, до якої АТ, як податковий агент, подає інформацію про осіб, яким нараховані дивіденди за акціями;

— витребування судом реєстру акціонерів при розгляді спору за позовом підконтрольних рейдерам осіб. Отриманий таким чином реєстр відрізняється від придбаного іншим шляхом, оскільки його походження повністю легітимне: реєстр, здобутий рейдерами різними обхідними шляхами, не можна використати як доказ.

Сам процес збору і обробки первинної інформації здійснюється безперервно, в результаті чого відбувається накопичення величезного масиву даних, що можна використовувати не тільки для захоплення, але і для захисту від нього. Даний процес може тривати від кількох тижнів до декількох років залежно від ступеня опрацювання інформації та наявності достовірних джерел інформації.

Поряд з цим рейдери здійснюють збір інформації, яка компрометує голову виконавчого органу, головного бухгалтера та посадових осіб підприємства або ж проводять комплекс провокативних заходів спрямованих на отримання такого компромату. Також проводиться оцінка стійкості підприємства до атаки. Докладно аналізується система охорони, оцінюється можливість залучення для захисту суду та прокуратури, органів державної влади та місцевого самоврядування [34].

Другий етап рейдерської атаки – провокування корпоративного конфлікту та інформаційна атака на підприємство.

Рейдерам досить проблематично здійснити захоплення підприємство, якщо його корпоративна історія бездоганна і немає ані найменших причин для судових позовів. Саме тому при підготовці рейдерської атаки на підприємство штучно створюється корпоративний конфлікт. У практиці рейдерських захоплень такий конфлікт розглядається як один із способів, при застосуванні

якого досягається дестабілізація роботи суб'єкта господарювання, що використовується надалі для його поглинання. Для виконання своїх завдань рейдери змушені вдаватися до тактики інтриг, змов, маніпулювання громадською думкою для отримання бажаного результату.

На даному етапі на замовлення рейдерів у центральній та місцевій пресі, а також в мережі Інтернет активно друкуються замовні статті та матеріали, які компрометують діяльність посадових осіб та ключових акціонерів. В даних матеріалах критикуються методи управління, змальовуються досить негативні прогнози щодо майбутнього підприємства, проводиться інформування громадськості про порушення, з якими ключові акціонери придбали свої акції.

При захопленні рейдерами у 2013 р. одного з найбільших підприємства Житомирської області з метою дискредитації посадових осіб АТ рейдерами було створено веб-сайт в мережі Інтернет, на сторінках якого систематично розміщувалась викривлена інформація про фінансово-господарську діяльність товариства, розголошувалися здобуті рейдерами злочинним шляхом відомості, які становили комерційну таємницю АТ. З метою популяризації сайту у регіоні, в якому знаходиться АТ, рейдерами по всьому місту були розміщені бігборди з рекламою цього сайту [35].

Для розколу трудового колективу підприємства рейдерами часто застосовуються провокаційні заходи, що мають на меті розколоти підприємство і дискредитувати його посадових осіб.

Так, при захопленні названого АТ за фінансової підтримки рейдерів було організовано благодійний захід «Трудівник заводу – поверни свої акції та встанови справедливість», в рамках якого пропонувалася повна фінансова та юридична підтримка в організації судових спорів із АТ. Зокрема, особам, які колись продали свої акції в атакованому АТ його ключовим акціонерам, пропонувалась допомога у відсудженні акцій і гарантувалось їх наступне придбання за високою ціною [35].

Для створення фінансових труднощів підприємства рейдерами використовується поширення неправдивої інформації (наприклад, про

банкрутство підприємства, анулювання ліцензій) контрагентам підприємства шляхом направлення їм sms-повідомлень, проведення розсилки на електронні поштові скриньки, направлення листів, телеграм тощо. Як наслідок, можливе виникнення непрогнозованих проблем з контрагентами і партнерами, які неочікувано відмовляються працювати без передоплати і висувають різноманітні, частіше за все необґрунтовані претензії.

Третій етап рейдерської атаки – створення адміністративного тиску.

Як зазначає О.М. Литвак, жодна рейдерська атака не закінчиться успішно, якщо вона не супроводжується прикриттям з боку державних структур, правоохоронців і суду [36, с.40]. Крім того, якщо це не відстежується місцевою владою, то свідчить або про забезпечення цими органами такого захоплення, або про їх економічну некомпетентність, професійну непридатність [37, с.67].

Аналіз досліджень проблематики рейдерських захоплень [38] дає можливість виділити основні напрями тиску на підприємство, що застосовуються на даному етапі рейдерського захоплення:

— кримінально-правовий – ініціювання порушення «замовних» кримінальних справ, у межах яких можуть накладатися арешти на майно та застосовуватися запобіжні заходи до окремих осіб – посадових осіб для здійснення психологічного тиску на них;

— податковий – організування ряд податкових перевірок як стосовно підприємства, так і його контрагентів з метою скомпрометувати «жертву» та послабити фінансові надходження, залишаючи таким чином без грошових коштів на захист;

— міліцейський – проведення низки перевірок як стосовно осіб, так і підприємства – тактика перевірки може бути різною залежно від виду діяльності підприємства, але здебільшого в напрямі господарської діяльності;

— прокурорський – забезпечується протидія слідству у кримінальних справах проти рейдерів (перевірка, об'єднання та переміщення кримінальних справ з метою їх закриття або призупинення провадження);

— контрольний – організація перевірок правил ведення підприємством господарської діяльності, дотримання законодавства про охорону праці тощо;

— ліцензійний – організація документальних перевірок та перевірок додержання умов ліцензування охоронних підприємств, які в межах своїх функцій повинні забезпечувати безпеку підприємства (з метою їх нейтралізації);

— інформаційний – вжиття заходів для формування негативного іміджу підприємства (публікації в ЗМІ, направлення заяв від пересічних громадян до контролюючих органів тощо);

— міжнародний – вжиття заходів щодо спрямуванню майнових суперечок за межі юрисдикції України;

— реєстраційний – ініціювання зміни власників пакетів акцій АТ, підроблення реєстрів акціонерів, переведення реєстрів акціонерів до інших реєстраторів, зміна зберігачів цінних паперів тощо;

— силовий – здійснення низки злочинів: вимагання, примушування до укладання угод, примушування до виконання цивільно-правових зобов'язань, самоправство, шахрайство, викрадення людей, знищення майна, погроза насильством тощо;

— господарсько-процесуальний – ініціювання низки господарських позовів у різних регіонах із певним періодом їх подання з метою не виграти в суді, а створення безперервного потоку судових засідань (як забезпечення рішень, унаслідок прийняття яких може накладатися заборона на відчуження майна);

— корпоративний – введення в оману державних органів, реєстраторів, суддів із метою створення ілюзії складної корпоративної суперечки (з метою уникнення персональної відповідальності рейдери як контрагентів суперечки зазначають підставних осіб, власників фіктивних суб'єктів господарювання тощо). Підроблення документів здійснюється з використанням друкарського станка (автоматизованої системи), за допомогою якого створюється необхідний пакет документів, що є підробленими, але які мають необхідні реквізити і як

наслідок, не є технічно підробленими.

З урахуванням особливостей правового статусу підприємства адміністративний тиск на підприємство може бути спрямований на досягнення різних цілей.

Першочерговою метою адміністративного тиску на підприємство може бути створення умов, за яких буде неможливе швидке виведення активів підприємства. Це досягається шляхом накладення арешту на всі цінні активи підприємства, а також заборони підприємству укладати господарські договори щодо відчуження чи обтяження активів, емітувати векселі і тому подібне. Для цього, зазвичай, використовуються зв'язки рейдерів у судах, які виносять ухвали про забезпечення позову, або в органах внутрішніх справ, співробітники яких можуть накласти арешт в рамках кримінального процесу в ході розслідування ініційованих рейдерами кримінальних справ [39, с.28].

Адміністративний тиск може мати на меті фінансове виснаження підприємства для того, щоб звести до мінімуму ефективність захисту підприємства від нападу. Про це може свідчити невмотивоване збільшення кількості всіляких перевірок підприємства з боку різних відомств, податкових органів, створення перешкод в отриманні підприємством дозвільних документів, анулювання ліцензій, дозволів, затримки в розмитненні придбаних підприємством за кордоном устаткування та товарів, відмови в проведенні державної реєстрації тощо.

Штучне створення адміністративних бар'єрів перед підприємством як суб'єктом господарської діяльності практично завжди пов'язане з корупційними проявами [37, с.35].

Корумпованість стосунків рейдерів з працівниками державних структур, судових та правоохоронних органів є величезною загрозою для безпеки підприємства. На практиці відбуваються випадки, коли завдяки наявності адмін. ресурсу рейдери отримували необхідний їм результат уже на даному етапі рейдерського захоплення. Як правило, дані випадки відбувалися в ситуації, коли рейдери, маючи зв'язками у найвищих ешелонах влади,

організовували такий величезний тиск на підприємство, що його власники не витримували натиску і здавались навіть не спробувавши здійснити опір.

Четвертий етап рейдерської атаки – захоплення підприємства.

На практиці найбільш поширеними є чотири основні методи захоплення підприємства:

- через акціонерний капітал;
- кредиторську заборгованість;
- органи управління;
- оспорування підсумків приватизації.

Захоплення через акціонерний капітал свідчить про те, що він сильно розпорошений або недостатньо контролюється.

За розпорошеності акцій серед значної кількості акціонерів і відсутності на АТ власника контрольного пакету акцій рейдерами проводиться звичайна скупка акцій. В умовах, коли переважна більшість населення України перебуває у злиденному стані, акціонери з готовністю продають свої акції за запропонованою рейдерами завищеною ціною. Досить легко на це йдуть акціонери, яким товариство жодного разу не виплачувало дивідендів. Зосереджуючи блокуючий або контрольний пакет акцій, рейдери отримують можливість вирішального впливу при прийнятті рішень вищим органом АТ.

У разі володіння однією або кількома особами контрольним пакетом акцій рейдерами можуть бути застосовані механізми вилучення акцій у таких акціонерів за сфальсифікованими документами. Зазвичай тут використовується схема підписання передавального розпорядження по нотаріально оформленій довіреності акціонера. В подальшому з'ясовується, що такого нотаріуса не існує або ж даних документів він не оформляв.

Іноді при підготовці до рейдерського захоплення застосовується механізм проведення контрольованої додаткової емісії акцій, що має на меті розмивання пакетів акцій ключових акціонерів АТ і консолідації контрольного пакету акцій в руках рейдерів [39, с.30].

Усі наведені вище підготовчі дії з консолідації в руках рейдерів

контрольного або блокуючого пакету акцій мають на меті забезпечення зловмисникам можливості переобрання на загальних зборах акціонерів органів управління АТ. Слід також відмітити тенденцію до дотримання рейдерами всіх законодавчо передбачених процедур всіляко сприяючи уникненню різних підозр у неправомірності кінцевих цілей.

Поширеною залишається практика скуповування боргових зобов'язань об'єкта рейдерської атаки. Основу такого способу складає кредиторська заборгованість господарюючого суб'єкта перед контрагентами. Відповідно, рейдери здійснюють викуп прав вимог до такого до підприємства, традиційно, за нижчою ціною ніж вартість самої кредиторської заборгованості.

Варто зауважити, що підприємство-боржник в більшості випадків навіть не здогадується про продаж його боргів, адже, відповідно до статті 516 Цивільного кодексу України, заміна кредитора у зобов'язанні здійснюється без згоди боржника, якщо інше не встановлено договором або законом.

Крім того, хоча й у ч. 2 ст. 516 Цивільного кодексу України передбачено обов'язок повідомити боржника про заміну кредитора у зобов'язанні, але, як правило, цесіонарій не дотримується цих вимог закону та не повідомляє боржника про факт уступки права вимоги, оскільки таке неповідомлення не є підставою для недійсності самої угоди з відступлення права вимоги [40].

Після об'єднання значного розміру кредиторської заборгованості рейдер одночасно пред'являє її до сплати шляхом направлення боржнику претензії або подачі відповідного позову до суду. При цьому для рейдера важливо якнайшвидше отримати необхідне рішення суду про стягнення з боржника наявної суми заборгованості, для підтвердження безспірності своїх вимог до такого боржника. У зв'язку з чим рейдери нерідко використовують інститут поруки для зміни підсудності господарського спору. Суть даного механізму полягає в укладенні фіктивного договору поруки із іншим суб'єктом господарювання, відповідно до якого такий суб'єкт господарювання поручається за належне виконання боржником свого обов'язку. В силу положень ст. 554 Цивільного кодексу України у разі порушення боржником

зобов'язання, забезпеченого порукою, боржник і поручитель відповідають перед кредитором як солідарні боржники, якщо договором поруки не встановлено додаткову (субсидіарну) відповідальність поручителя. Порукою може забезпечуватися виконання зобов'язання частково або у повному обсязі [41, с. 187].

Як правило, часткова відповідальність поручителя встановлюється в незначному розмірі. При цьому рейдер укладає договір поруки з таким суб'єктом господарювання, місцезнаходження якого знаходиться у юрисдикції необхідного для рейдера господарського суду. Можливість використання інституту поруки при здійсненні рейдерського захоплення викликана тим, що положення Цивільного кодексу України не вимагають наявності згоди на укладення договору поруки від боржника, зобов'язання якого забезпечується. Після отримання позитивного рішення суду про стягнення з підприємства-боржника наявної суми заборгованості рейдер отримує у господарському суді судовий наказ, який подає державній виконавчій службі.

У свою чергу, нездатність підприємства-боржника одночасно розрахуватися за своїми зобов'язаннями та виконати судові рішення дає підстави для ініціації процедури банкрутства відносно такого боржника з усіма негативними наслідками, що виникають із цієї процедури.

Для ініціювання справи про банкрутство, необхідно дотриматися певних вимог: розмір заборгованості має бути не менше 300 мінімальних заробітних плат, а вимоги кредиторів мають бути безспірними, тобто підтвердженими відповідними виконавчими чи розрахунковими документами, на підставі яких списують грошові кошти. Також, слід наголосити на тому, що безспірні вимоги мають існувати не менше трьох місяців з часу, встановленого для їх погашення [43, с. 87].

Слід відзначити, що, відповідно до ч. 9 ст. 7 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», заява про порушення справи про банкрутство кредитора може ґрунтуватися на об'єднаній заборгованості боржника щодо різних зобов'язань

перед цим кредитором [44].

Першочерговим завданням для рейдера у процедурі банкрутства є отримання більшості голосів у комітеті кредиторів та призначити «підконтрольного» арбітражного керуючого у якості розпорядника майна, керуючого санацією чи ліквідатора.

Відповідно до частини 8 статті 16 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», до компетенції комітету кредиторів належить прийняття рішення, зокрема про: підготовку та укладення мирової угоди; внесення пропозицій господарському суду щодо продовження або скорочення строку процедур розпорядження майном боржника чи санації боржника; звернення до господарського суду з клопотанням про відкриття процедури санації, визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури, припинення повноважень арбітражного керуючого та про призначення нового арбітражного керуючого, надання згоди на укладення арбітражним керуючим значних угод боржника чи угод боржника, щодо яких є заінтересованість [44].

Отримавши більшість голосів у комітеті кредиторів фактично рейдер керує процесом банкрутства, разом із арбітражним керуючим визначає напрями використання майна, а також має право, в силу ч. 2 ст. 12 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», подати клопотання господарському суду про відсторонення органів управління боржника від управління підприємством боржника.

У результаті зазначених дій керівника підприємства-боржника відсторонюють від посади, а виконання його обов'язків покладається на арбітражного керуючого – розпорядника майна. Починаючи з цього моменту розпочинається виведення активів з підприємства, що може здійснюватися різноманітними способами і на різних судових процедурах банкрутства, починаючи від укладення значних угод щодо майна боржника із підконтрольними суб'єктами господарювання, введення у якості санатора підконтрольної юридичної особи, укладення мирової угоди, умови якої

передбачають перехід права власності на активи боржника кредитору у якості погашення існуючої заборгованості, і завершуючи ліквідацією підприємства-боржника та продажем його активів по мінімальним цінам у на відкритих торгах, якщо комітетом кредиторів не встановлено інший порядок продажу майна банкрута [41, с. 186].

Ціллю рейдерів може стати «штучне» управління господарюючим суб'єктом. Безумовно, наділена широким спектром керівна посадова особа підприємства сприятиме оперативному виведенню майна, вживаючи для цього санкціоновані заходи. Змусити керівництво діяти на користь рейдера можна різними способами: починаючи від звичайного підкупу і закінчуючи шантажем, кримінальними переслідуваннями та погрозами. Атака через менеджмент дешевше всього обходиться на держпідприємствах, де відсутній ефективний контроль над оперативною діяльністю з боку власника.

До прикладу, припинення повноважень голови та членів виконавчого органу і призначення рейдерами своїх управлінців може оформлятися рішенням загальних зборів АТ, наглядової ради або навіть рішенням самого виконавчого органу. Для застосування у подальшому такого документа рейдерами робляться нотаріальні копії, які при поданні до державних органів не викликають сумнівів щодо їх справжності та достовірності.

Згідно із Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» [45] підставою для здійснення державної реєстрації є надання заявником відповідних документів, які орган, що здійснює реєстрацію, немає права перевіряти чи ініціювати проведення правової експертизи на предмет їх достовірності. Тобто на практиці це призводить до того, що за відсутності формальних підстав для відмови в державній реєстрації орган, що здійснює державну реєстрацію, зобов'язаний здійснити таку реєстрацію незалежно від того, відповідають дійсності відомості в представлених документах чині [37, с.59–60].

Оскільки згідно із Законом про держреєстрацію державний реєстратор не перевіряє достовірність інформації, яку надають особи для внесення

відповідних записів до ЄДР, рейдер має цілком легальну можливість вносити зміни до складу керівних осіб юридичної особи на підставі підроблених документів.

По закінченню ж державної реєстрації змін у відомостях про керівника АТ на підставі поданих рейдерами документів, на їх користь починає діяти ч. 1 ст. 18 Закону про держреєстрацію, згідно з якою передбачено «якщо відомості, які підлягають внесенню до ЄДР, були внесені до нього, то такі відомості вважаються достовірними і можуть бути використані в спорі з третьою особою, доки до них не внесено відповідних змін». Це дає рейдерам право виступати від імені захопленого АТ навіть за відсутності належним чином прийнятого рішення відповідного органу юридичної особи [42].

Відразу після внесення до ЄДР відомостей про нового голову правління, для закріплення потрібного рейдерам становища і створення перешкод наступному внесенню до ЄДР небажаних для них змін, можуть організовуватись різні процесуальні заходи, за наслідками яких заборонятиметься внесення змін до ЄДР. Після створення паралельного органу і його «легалізації» в ЄДР рейдери переходять до силового захоплення АТ і встановлення фактичного контролю над товариством та його активами.

У випадку захоплення через приватизаційні процеси рейдери купують міноритарну долю акцій компанії підчас приватизації. Подають позов до суду, щодо неправильності здійснення процедури приватизації (достатньо купити 1 акцію, щоб розпочати судовий процес). Як правило, захоплювачі одержують рішення суду, яке заморожує акції до остаточного вироку суду. Потім відбувається зустріч більшості акціонерів. Відповідно до рішення суду, рейдери можуть змінити керівництво компанії і призвести її до банкрутства. Головною ж ціллю даних дій є отримання контролю над придбаними активами за найменшу можливу ціну.

П'ятий етап рейдерської атаки – легалізація захоплення.

Якщо рейдерське захоплення пройшло успішно, то всі подальші дії рейдерів вибудовуються на основі першочергових цілей такого захоплення.

Зазвичай цілком таких рейдерських атак є активи підприємства чи сам бізнес в цілому.

У першому випадку, якщо рейдери прагнули захопити тільки активи з міркувань миттєвого заробітку, то швидко відбувається ланцюжок господарсько-правових угод із відчуження нерухомості, устаткування, транспортних засобів і всього іншого, що має ціну. Це робиться до тих пір, поки активи не потрапляють до рук добросовісного набувача, права на майно якого захищає чинне законодавство, для унеможливлення в майбутньому спроб оскаржити законність операції [46, с. 150].

Щодо другого варіанту, то якщо вся рейдерська операція проводилася для захоплення бізнесу в цілому, то рейдерами реалізуються заходи для його утримання. Захоплене підприємство приєднується до фінансово-промислової групи (холдингу) і на ньому з «нуля» вибудовується вся вертикаль управління, і з урахуванням способу придбання вибудовується структура безпеки. Поступово ліквідуються наслідки операції рейдерського захоплення, трудовому колективу сплачується вся зарплата, великим акціонерам виплачуються дивіденди, виділяються кошти на благодійництво, «зачищається» медіапростір, а в бюджет перераховується всі заборгованості з податків [46, с. 150].

Отже, дослідивши вказане питання можемо прийти до умовиводу, зважаючи на реалії сьогодення ефективного універсального способу з протидії більшості способам рейдерських захоплень не існує. Водночас, потенційні ризики стати об'єктом рейдерських атак мінімізуються у випадку вжиття заходів захисту прав господарюючого суб'єкта. Слід зауважити, що мова йде про одночасну розробку декількох тактик зі протидії рейдерським діям.

РОЗДІЛ 2.

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВА В УКРАЇНІ

2.1. Заходи запобігання та протидії рейдерства в Україні

Розглядаючи проблему рейдерства в Україні, потрібно наголосити на його негативному впливі на функціонування інституту приватної власності, цивілізованого підприємницького середовища, яке все ще продовжує формуватися в Україні. Важливість цього правового інституту полягає в тому, що саме власність дозволяє реалізовувати основні функції соціальної держави, забезпечувати громадянам гідний рівень життя, надає можливість розвитку самого суспільства. Адже наявність у громадянина власності є умовою і додатковою гарантією, що надає йому гідний рівень життя і забезпечує його вільний розвиток.

Більшість експертів сходяться на думці, що розмір збитків від рейдерських захоплень оцінюється в 3-5 млрд доларів США щорічно, а середньостатистична норма прибутку рейдерів складає сотні відсотків. Про масштаби рейдерства в Україні свідчить той факт, що об'єктами рейдерських атак виступають великі компанії, де власником контрольного пакета акцій є держава. В останні роки подібні проблеми мали такі підприємства як АСК «Укррічфлот», Херсонський морський порт, «ДонНІІчермет», завод з виробництва інсуліну «Індар», НАК «Нафтогаз» та інші.

З огляду на це, одним із основних заходів протидії даному негативному явищу більшість науковців вважає внесення відповідних змін до законодавства: ухвалення «антирейдерського» закону, посилення відповідальності за такі дії, а також вдосконалення системи корпоративного законодавства. В той же час, ми переконані, що протидія рейдерству повинна здійснюватися також у напрямку розроблення чіткої стратегії підприємства в даній сфері. Якщо підприємство

добре захищено його практично неможливо захопити. Розроблення чіткої стратегії протидії рейдерству дозволяє максимально знизити ризики нападу з боку рейдерів або конкурентів.

Досліджуючи проблему рейдерства, слід звернути також увагу на думку практикуючого адвоката І.В. Голованя, він вважає, що органи державної влади в Україні наділені всіма необхідними повноваженнями для ефективної протидії рейдерству, викорінення передумов для його виникнення та ефективного захисту інтересів підприємців. Разом з тим, значна кількість представників органів публічної адміністрації виправдовує свою бездіяльність відсутністю спеціальної норми, яка б встановлювала відповідальність за рейдерство [47, с. 128].

Як вже нами було зазначено серед основних методів рейдерського нападу можна виділити такі: захоплення через кредиторську заборгованість та ініціювання процедури банкрутства, протиправну зміну чи неправомірний вплив на органи управління, підробку правовстановлюючих документів (статут, документи, що підтверджують право власності на активи, нерухоме майно), внесення змін до статутних документів з метою заміни керівництва підприємства, купівля акцій з використанням протиправних методів (погрози акціонерам, вимагання, порушення порядку проведення додаткової емісії тощо). Розглянемо можливості щодо протидії найбільш поширеним з них.

Захоплення підприємств через кредиторську заборгованість полягає в одночасному пред'явленні вимоги щодо оплати боргу, який був консолідований рейдером у ході підготовки до захоплення та ініціюванні процедури банкрутства. Ця схема була використана при спробі захоплення ВАТ «Турбоатом» в 2007 р., коли ТОВ «Укролія» звернулося до Харківського апеляційного господарського суду щодо порушення справи про банкрутство. Підставою звернення виступала заборгованість у два мільйони гривень, хоча ринкова вартість ВАТ «Турбоатом» згідно з ринковим котируванням на той момент становила \$300 млн [48].

Основний задум рейдерів полягає в тому, що при призначенні

арбітражного керуючого (керуючого санацією, ліквідатора) вони зможуть запропонувати особу, яка буде діяти в їх інтересах. Дана можливість надається у тому випадку, якщо рейдери матимуть більшість в комітеті кредиторів (ст. 26 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14.05.1992 р.). При цьому, арбітражний керуючий (керуючий санацією, ліквідатор) відіграє ключову роль щодо розпорядженням майном підприємства [49] і може стати зручним інструментом рейдерської атаки.

Щоб уникнути рейдерських атак за даною схемою спеціалісти в сфері безпеки підприємництва радять не допускати виникнення простроченої кредиторської заборгованості, а також штучне створення підконтрольної заборгованості, щоб у випадку рейдерського захоплення мати більшість на загальних зборах кредиторів та в комітеті кредиторів.

Також можливим варіантом дій в даному випадку є подання скарги до Державного органу з питань банкрутства на дії арбітражного керуючого, можливі порушення закону з боку цієї особи. В разі зловживання повноваженнями арбітражним керуючим (розпорядником майна, керуючим санацією, ліквідатором) доцільним також є ініціювання дисциплінарного провадження з кінцевою метою припинення його діяльності. Крім цього, можливим є й використання провадження в справах про адміністративні правопорушення (ст. 166 КУпАП – Незаконні дії у разі банкрутства).

Рейдерська атака на підприємство можлива також через неправомірний вплив на органи управління чи протиправну їх зміну. Поширеним при здійсненні рейдерських нападів є ініціювання численних перевірок, силове захоплення приміщення, де знаходиться керівництво, негативні PR-технології, підробка документів, підкуп судових і правоохоронних органів тощо. В останньому випадку слід особливо наголосити на частому вилученні установчих, правовстановлюючих документів, печаток тощо. Всі ці дії здійснюються правоохоронними та контролюючими органами, як правило, з метою психологічного тиску на керівництво, акціонерів.

Прикладом застосування широкого переліку протиправних дій виступає спроба рейдерського захоплення ПрАТ «Стальканат-Силур». Зокрема, у травні 2011 р. назване підприємство стало фігурантом кримінальної справи, порушеної УБОЗ УМВС Одеської області за фактом підробки документів одним з експедиторів підприємства. У рамках цієї справи, приводом для якої став неправильно складений договір на суму 50 тис. грн., Малиновський районний суд м. Одеси санкціонував вилучення практично всіх первинних, правовстановлюючих та установчих документів. Всього було вивезено п'ять мікроавтобусів з документами, печатками, оргтехнікою. Вилучення робочої документації та позапланова податкова перевірка, що почалася одразу після нього, паралізували роботу підприємства.

Захищаючи свої права, завод став судитися з міліцією і домогся судового рішення про закриття кримінальної справи. Однак, УБОЗ УМВС Одеської області до кінця 2011 р. так і не повернуло вилучені документи. Більше того, незабаром після закриття першої кримінальної справи було порушено ще одну, на цей раз за фактом доведення до банкрутства ВАТ «Стальканат», яке було ліквідовано ще у 2003 році і не мало прямого відношення до «Стальканат–Силур». Після цього було накладено арешт на рухоме і нерухоме майно "Стальканат-Силур" [50]. Безумовно, назване підприємство домоглося судового скасування постанови про порушення кримінальної справи та зняття арешту, але його робота була на тривалий час дестабілізована, були понесені збитки.

В цьому випадку перевірки здійснювалися лише з боку правоохоронних органів, проте частим є ініціювання рейдерами перевірок з боку державних органів у справах захисту прав споживачів, органів пожежної безпеки, податкових органів, митних органів, органів фінансового контролю, органів санітарно-епідеміологічного нагляду тощо. Необхідно зазначити, що у всіх випадках дії перевіряючих можуть бути оскаржені до вищестоящих органів або до суду.

Як метод протидії численним перевіркам доцільним є ініціюванням також дисциплінарного провадження, провадження за скаргами фізичних та

юридичних осіб, провадження у справах про адміністративну відповідальність (зокрема ст. ст. 172-7, 172-8 та ін.). У випадку зловживання повноваженнями з боку правоохоронних органів, доцільним є звернення в органи прокуратури, районні, обласні управління внутрішніх справ, використання можливостей захисту порушених прав, що закріплені в Кримінальному процесуальному кодексі України від 13.04.2012 (зокрема мова йде про Розділ III, яким встановлено особливості досудового розслідування).

Наступною схемою рейдерського захоплення є внесення змін до статутних документів з метою неправомірної заміни керівництва підприємства. Згідно Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», для проведення державної реєстрації змін до установчих документів, які пов'язані із зміною складу засновників (учасників) юридичної особи, необхідно подати (надіслати поштовим відправленням з описом вкладення) такі підтверджуючі документи:

- заповнену реєстраційну картку на проведення державної реєстрації;
- примірник оригіналу (ксерокопію, нотаріально засвідчену копію) рішення про внесення змін до установчих документів;
- документ, що підтверджує правомочність прийняття рішення про внесення змін до установчих документів;
- оригінали установчих документів юридичної особи з відміткою про їх державну реєстрацію з усіма змінами (ч. 1, ст. 29).

Крім цього, необхідним є також подання одного з наступних документів (оригінал або його нотаріально посвідчену копію):

- рішення про вихід юридичної особи із складу засновників (учасників);
- заява фізичної особи про вихід із складу засновників (учасників);
- заява, договір, інший документ про перехід чи передачу частки учасника у статутному капіталі товариства;
- рішення уповноваженого органу юридичної особи про примусове виключення засновника (учасника) із складу засновників (учасників)

юридичної особи (ч. 3 ст. 29) [51].

Нами був здійснений наголос на переліку необхідних документів для державної реєстрації внесення змін до установчих документів, адже саме вони визначають особливості використання реєстраційного провадження у рейдерських нападах. Проблемою а даному випадку виступає той факт, що Державний реєстратор не зобов'язаний перевіряти справжність підписів на поданих документах. Як вже зазначалося, у ході реєстраційного провадження зі зміни складу засновників (учасників) юридичної особи подаються оригінали або ж їх засвічені копії.

На думку більшості вчених, це розширює можливість використання рейдерами підроблених документів при поданні клопотання щодо зміни складу засновників (учасників) юридичної особи. Кардинальним вирішенням даної проблеми на думку більшості науковців, з якою ми цілком погоджуємося, є встановлення вимоги нотаріального посвідчення підписів на 2-х найважливіших документах: рішення про внесення змін до установчих документів та одного з перелічених в ч. 3 ст. 29 аналізованого Закону (рішення про вихід юридичної особи із складу засновників (учасників), заява фізичної особи про вихід із складу засновників (учасників), рішення уповноваженого органу юридичної особи про примусове виключення засновника (учасника) із складу засновників (учасників) юридичної особи та ін.).

Дані зміни дозволять створити додаткові перепони для рейдерів та не буде занадто обтяжливими для підприємств, адже вони не так часто ініціюють державну реєстрацію змін до установчих документів щодо зміни складу засновників (учасників).

Достатньо поширеним методом рейдерства є проведення додаткової емісії акцій акціонерного товариства з метою «розмивання» часток законних власників і одержання таким чином контрольного пакету. Потрібно відзначити, що в останні роки було прийнято низку нормативних актів та змін до законодавства, які позбавляють рейдерів можливості проведення додаткової емісії акцій без відома органів управління товариства, інших акціонерів.

Зокрема, в новій редакції було прийнято Порядок збільшення (зменшення) статутного капіталу публічного або приватного акціонерного товариства від 14.05.2013 р. [52], Порядок визнання емісії цінних паперів недобросовісною та недійсною від 06.08.2013 р., прийнято Закон України «Про депозитарну систему України» від 06.07.2012 р. [53], внесено актуальні зміни до Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006.

У наведених вище законодавчих та підзаконних актах встановлюється комплекс запобіжних механізмів щодо недопущення використання додаткової емісії з метою рейдерства, всього у ході даного дозвільного провадження має бути здійснено до 30 юридично-значимих дій. З огляду на це, ми не вважаємо за доцільне ще більше ускладнювати дану процедуру, адже в ній і наразі достатньо стримуючих механізмів.

Якщо розглядати випадок, коли Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку виявлено порушення порядку додаткової емісії, то емітенту надається строк на усунення недоліків, а процедура розміщення цінних паперів зупиняється. Якщо ж такі порушення не усунені у встановлений строк, Національна комісія приймає рішення про визнання емісії цінних паперів недійсною. Визнання емісії цінних паперів недійсною є підставою для скасування реєстрації випуску цінних паперів (п. V Порядку визнання емісії цінних паперів недобросовісною...) [54]. Тобто, наразі Національна комісія уповноважена визнавати емісію цінних паперів недійсною лише у процесі її здійснення.

Проте цілком можливою є ситуація, коли рейдерам через використання особливостей структури акціонерного товариства або ж подання підроблених рішень загальних зборів все ж вдалося повністю провести додаткову емісію та одержати контрольний пакет акцій. В наведеному підзаконному акті не встановлено порядку скасування вже проведеної емісії цінних паперів, що значно ускладнює подальший захист порушених прав інших акціонерів, в даному випадку порушене право може бути захищеним лише в судовому порядку, що вимагає додаткових часових та фінансових ресурсів, особливо

коли рейдери посилаються на інститут добросовісного набувача.

Як один з способів протидії рейдерству в Україні є подолання корупції в судовій системі. Нами вже було зазначено, що практично всі випадки рейдерства в Україні передбачають наявність судового рішення, що надає видимої законності діям по захопленню контролю над підприємством проти волі його власників. Можливими є декілька варіантів використання системи правосуддя в інтересах рейдерів:

1. прийняття судом рішення на основі підроблених документів у якості доказів;
2. прийняття судом неправомірного рішення зі свідомим порушенням норм права;
3. порушення правил підсудності справ [55, с. 216-217].

Ще в 2006 р. серед експертів ринку цінних паперів, науковців та компаній з управління активами було проведене опитування під назвою «Рейдерство в Україні». Результати цього дослідження свідчать, що основною передумовою реалізації рейдерського будь-якого рейдерського нападу в Україні є корумпованість судової та виконавчої гілок влади. Рейдерство, яке практикується в нашій державі, було б в принципі неможливим за умови виконання положень законодавства. Учасники дослідження вважають, що «корупція є основою для появи рейдерства. Рейдер не приходять на підприємство з порожніми руками - зазвичай він приходять з рішенням суду і вимагає підкорятися закону» [56]. З огляду на це слід виділити як загальний напрям протидії рейдерству - боротьбу з корупцією.

На даний час є чинним Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств» від 17.11.2009 № 1720-VI [57], яким вносяться зміни до ряду нормативних актів стосовно протидії рейдерству. Серед таких актів – Господарський процесуальний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб

та фізичних осіб – підприємців». Проте, переважна більшість положень даного закону стосується внесення, зберігання та використання відомостей Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб. Крім цього, з часу прийняття даного закону пройшло більше 6-ти років, протягом яких було реорганізовано систему органів виконавчої влади, змістився акцент рейдерських нападів в бік захоплення нематеріальних активів [58], а також з'явилися нові схеми здійснення рейдерських нападів на підприємства. Наведені зміни не набули свого відображення в чинному законодавстві, чим ускладнюють боротьбу з даним негативним явищем.

Прикладом значної тривалості розгляду та прийняття змін до законодавства виступає Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців» від 10 жовтня 2013 року, проект якого було попередньо розроблено Державним комітетом України з питань регуляторної політики та підприємництва з метою виконання пункту восьмого Протоколу № 3 та пункту 1 протоколу № 7 засідань Міжвідомчої комісії з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств від 23 лютого 2007 року та від 1 серпня 2008 року стосовно підготовки законопроекту щодо внесення змін до законодавства з метою недопущення використання схем і методів протиправного поглинання та захоплення підприємств [59]. Тобто пройшло більше 5 років з моменту прийняття рішення про необхідність розробки та прийняття змін до законодавства до прийняття цих змін законодавчим органом та більше 6 років до моменту набрання цим нормативним актом чинності.

Нами вбачається за необхідне здійснити наголос на тому, що схеми рейдерських нападів змінюються протягом декількох місяців, а тому таке повільне внесення змін у законодавство з метою їх запобігання не дозволяє вести мову про ефективну діяльність щодо протидії рейдерству.

Протягом багатьох років в Україні тривали дискусії щодо застосування кримінальної відповідальності за рейдерство. На нашу думку, такі дії не

виконують належного завдання щодо протидії негативним проявам недружніх поглинань. Як свідчить практика, – це певна послідовність діянь та інших об'єктивних проявів, які у сукупності можна вважати негативним соціально-економічним явищем. Отже, рейдерство, як явище, не може зводитися до окремого правопорушення, а є системою злочинних діянь, спрямованих на отримання надприбутків. Серед криміналістів подібні явища називаються злочинними технологіями збагачення, які визначаються як комплекс взаємопов'язаних злочинів [60, с. 33].

Отже, варто зробити висновок, що на даний час вітчизняне законодавство не містить норми, яка передбачає відповідальність за рейдерство, що пояснюється складним його характером, існуванням великої кількості схем захоплення власності підприємств всупереч волі законного власника. Рейдерська атака складається з цілої низки неправомірних дій у різноманітних комбінаціях. З огляду на це, проблему рейдерства можна вирішувати і через використання вже існуючих норм законодавства, акцентуючи увагу на запобіганні його виникненню, а також посиленні протидії корупції в системі органів влади та особливо в судочинстві.

2.2. Заходи запобігання та протидії рейдерства за кордоном

Досліджуючи недружні злиття і поглинання закордоном, можна зробити висновок, що там застосовуються засоби впливу, що не порушують закон, хоча і спрямовані проти волі й інтересів власника (власників) підприємства: використання прогалін у системі законодавства, організація скуповування акцій чи боргів підприємства, намагання здійснення тимчасового погіршення економічного та фінансового становища господарюючого суб'єкта, пошук неузгодженостей та інших правових проблем у статуті.

Однак, на даний час в Україні присутнє таке явище як рейдерство, під яким необхідно розуміти процес одержання контролю над підприємством (чи його майном) всупереч волі законного власника/власників, що здійснюється

вчиненням різного роду протиправних дій з метою швидкого перепродажу об'єкта рейдерського нападу чи подальшого управління ним. Рейдерство в українському прояві розхитує правову основу держави, яка проголосила приватну власність непорушною, виливається в дестабілізацію системи судів, збільшення корупційних проявів в правоохоронних органах, збиває з нормального робочого ритму підприємства [61, с. 117].

У нашій країні існує ряд чинників, які сприяють виникненню і широкому розповсюдженню рейдерства, зокрема:

- ліберальна політика економічних відносин, негативну роль при цьому також відіграє інститут «добросовісного набувача»;

- закрита, у своїй більшості, структура власності підприємств;

- основним стимулом до перехоплення управління стала ситуація з реалізацією прав власності, тобто пануванням неринкових форм отримання корпоративних доходів;

- наявність у поглиначів значного адміністративно-правового ресурсу, що значно знижує витрати на захоплення підприємств;

- відносно низька вартість репутації компаній (так званий «гудвіл», goodwill), що в більшості своїй обумовлено малим строком існування ринкових відносин в Україні;

- ділове співтовариство поки ще не виробило стандартів правових норм і ділової етики, які б протирічили використанню протиправних методів одержання контролю над підприємством.

Наведені вище чинники сприяють тому, що на даний час в Україні склалася ціла сфера злочинного і напівзлочинного бізнесу, що полягає в виведенні з-під контролю компаній об'єктів нерухомості, засобів виробництва, нематеріальних активів та іншої власності за допомогою різного роду зловживань правовими та правозастосовними механізмами [62].

На механізм протидії рейдерству безумовно впливають економічні, соціальні, організаційні і правові чинники. Кожна країна має свої особливості в правовому врегулюванні і організаційному забезпеченні власної безпеки.

Враховуючи недостатність нормативно-правового та наукового забезпечення у формуванні належного адміністративно-правового забезпечення протидії рейдерським захопленням, варто вдатися до вивчення досвіду розвинутих зарубіжних країн у даній сфері.

Слід відзначити, що в розвинутих капіталістичних країнах система захисту від рейдерства складається з таких елементів:

- державний (правовий) захист від недружніх посягань;
- корпоративний (організаційний) захист від рейдерства.

Рейдерство як явище, зародилося саме в США, відтак аналіз законодавчого забезпечення його протидії варто провести на прикладі антирейдерського акту – закону Віль'ямса, прийнятого у 1968 р. (*англ. Williams Act*) [63]

Даний федеральний закон встановлює вимоги, які стосуються відкритих тендерних пропозицій (*tender offers*) на поглинання публічних компаній. Необхідно зазначити, що у США рейдерське захоплення здійснюється відкрито, шляхом направлення «підприємству-жертві» пропозиції про її купівлю. Ціна, запропонована за акції, як правило, вища від середньо ринкової на момент здійснення такої пропозиції, що свідчить про високу повагу до закону.

Такий вчений як Колесник М.А зазначає, що у Великобританії протягом останніх 25 років кількість випадків рейдерських захоплень та перерозподілу власності зростала незначним чином. Це було зумовлено наявністю міцних інституціональних та соціальних бар'єрів, які не допускали незаконного перерозподілу власності [64, с. 15]. З огляду на це, необхідно звернути увагу та здійснити аналіз найважливішого законодавчого акту Великобританії у даній сфері, а саме *Companies Act 2006*, (Акт про компанії).

Структурний зміст даного законодавчого акту включає в себе такі документи, що регламентують процедуру поглинання («takeover») «підприємства-мети»:

- «угода акціонерів» (*Shareholders Agreement*);
- «угода купівлі-продажу» (*Sale and Purchase Agreement*) [65]

Значною особливістю законодавчого регулювання злиття і поглинання у Великобританії є максимальна публічність угоди, що дає змогу забезпечити захист інтересів як кожного акціонера зокрема, так і всієї компанії загалом.

Вся процедура злиття компаній у Великобританії має бути викладена в письмовому документі, в якому мають міститися перелік необхідних для укладення угоди відомостей (назва компанії, інформація про структурний склад її акцій, умови перерозподілу власності після здійснення процедури злиття та поглинання, подальший розподіл відповідальності та прибутку компаній, ціна, що пропонується компанії, що поглинається).

Окрім цього, схема злиття та поглинання повинна бути затверджена на загальних зборах акціонерів. Даній процедурі передують доповідь генерального директора, а також відповідного експерта щодо необхідності, припустимості та корисності від проведення злиття з іншою компанією. Дана доповідь має бути не просто словами, Акт про компанії ставить вимогу належного обґрунтування такої доповіді шляхом посилання на бухгалтерську звітність, показники господарської діяльності як однієї так і іншої компанії.

Після затвердження схеми злиття відбувається перевірка всіх необхідних документів Реєстратором (орган, що видає дозволи на зайняття підприємницькою діяльністю). До цього переліку має входити документ, що визначає процедуру злиття, обґрунтування генерального директора та експерта щодо необхідності та можливості злиття, бухгалтерська звітність обох компаній за останні три роки.

Лише після отримання офіційного дозволу з боку Реєстратора, може розпочатися процедура затвердження нового Статуту компанії, що, по-суті, означає завершення угоди злиття та поглинання.

Досить цікавим є досвід функціонування недружніх злиттів та поглинань та корпоративного рейдерства, що здійснюється в Австралії.

Основне місце в сфері адміністративно-правового регулювання при здійсненні злиттів та поглинань в Австралії посідає Рада з корпоративних поглинань (з англ. – *The Takeovers Panel*). Основна функція даного державного

органу полягає у проведенні контролю за здійсненням згаданих операцій, а також вирішення спорів, які виникають в процесі проведення злиттів чи поглинань. Важливим принципом у процесі функціонування Ради з корпоративних поглинань є оперативність врегулювання суперечностей між учасниками в даній сфері суспільних відносин. Проявляється дане положення в тому, що розгляд будь-якого спору стосовно процесу злиття чи поглинання компаній має бути завершено Радою протягом одного місяця [66].

Аналізуючи повноважень даного органу, необхідно звернути увагу на процедуру здійснення злиттів і поглинань в Австралії. В даній країні злиття та поглинання (в тому числі – недружні) давно набули цивілізованої форми, перетворившись на досить успішний вид реструктуризації компаній, що приносить їх власникам підвищення прибутків та додаткову капіталізацію. У законодавстві встановлений весь перелік необхідних дій у чіткій послідовності. Основним поняттям є пропозиція поглинаючої компанії, що становить собою комплексний документ, який презентується акціонерам підприємства, що підлягає поглинанню, і в якому обґрунтовується можливість, доцільність та шляхи здійснення такої реструктуризації.

Основою для функціонування Ради є два законодавчих акти, прийнятих Парламентом Австралії – Акт про корпорації (*Corporations Act, 2001*), а також Акт про австралійську Комісію з цінних паперів та інвестицій (*Australian Securities and Investments Commission Act, 2001*) [67].

Проваджуючи свою діяльність, Рада володіє широким колом повноважень у сфері правотворчості, контролю та правозастосування. Головні повноваження сконцентровані у сфері контролю та нагляду щодо правомірності здійснення злиттів чи поглинань, адже при здійсненні зазначених видів реорганізації підприємств обов'язковим є отримання на це дозволу Ради, яка, попередньо проаналізувавши усі положення майбутньої угоди про реструктуризацію, вказує на можливість або неможливість її реалізації. Саме дозвіл Ради, оформлений у встановленому порядку, є правовою підставою для успішного здійснення наміченого злиття чи поглинання. Отже, аналізуючи

необхідні фактори стосовно намірів обох сторін процесу реструктуризації підприємств, а також рівень дотримання прав акціонерів при цьому, Рада запобігає проявам недружніх злиттів і поглинань, а тим більше – проявам рейдерства у економічній системі країни.

Рада зі злиттів і поглинань Австралії є постійно-діючим колегіальним органом, що знаходиться в м. Мельбурн. Її характерною особливістю є персональний склад, до якого входять представники відповідних професій, різних сфер бізнесу, на основі рівності географічного та гендерного представництва. Члени Ради призначаються генерал-губернатором за поданням міністра на основі їх знань і досвіду в одній або кількох з наступних областей: бізнес, управління підприємствами, фінансові ринки, право, економіка; бухгалтерський облік. Керівником Ради є її Президент, що організовує її роботу, визначає персональний склад колегій, у складі яких відбувається розгляд конкретних спорів у процесі здійснення злиттів чи поглинань.

Необхідно звернути детальну увагу на персональний склад Ради, до якого, як зазначалося вище, входять представники фінансової та бізнес-сфери. Для прийняття будь-яких рішень в даному випадку необхідна повна незацікавленість її учасників. Це досягається шляхом залучення до роботи Ради тих осіб, які мають достатній досвід у своїй сфері діяльності, але лише в тому разі, якщо вони тимчасово перестають здійснювати в ній активну діяльність. Крім того, основний механізм забезпечення неупередженості полягає в змінному характері колегій, що розглядають певні справи. Наприклад, представники будівельної компанії розглядатимуть справу щодо реструктуризації вугільного концерну. Ступінь забезпечення об'єктивності є достатньо відчутним, а якщо казати про рівень компетенції, то Правила, за яким здійснюються злиття і поглинання, є достатньо універсальним документом і дозволяють особам, що мають досвід роботи в одній сфері бізнесу з легкістю застосовувати їх в іншій.

З огляду на значні відмінності між правовими системами згаданих країн (США, Великобританія, Австралії) та України, доцільно, на нашу думку, було б

також вказати на стан забезпечення протидії рейдерству в країнах Європейського Союзу, що входять до романо-германської правової сім'ї – Німеччина, Франція, Австрія, Італія.

Варто звернути увагу на Директиву Європарламенту 2004/25/ЄС [68], яка виявилася результатом багаторічних дебатів по досягненню консенсусу щодо врегулювання недружніх злиттів та поглинань.

В даному правовому акті встановлюється два важливих положення:

- необхідність введення в практику інституту публічних пропозицій як основного інструменту злиття і поглинання;

- обов'язок кожної держави ЄС створити спеціальний орган для виконання наглядових функцій по дотриманню положень даної Директиви.

Дана директива встановлює цілий ряд вимог, дотримання яких при недружньому злитті чи поглинанні дає змогу врахувати інтереси міноритарних акціонерів. Наприклад, ускладнена процедура реалізації права вимоги продажу міноритарного пакету акцій, встановлення мінімальної ціни, за яку такий пакет може бути викуплений тощо [62, с. 272].

Відповідно вимог Директиви Європарламенту 2004/25/ЄС, держави-члени ЄС повинні визначити орган або органи, компетентні контролювати процес здійснення недружніх злиттів та поглинань відповідно до положень даної Директиви. Новостворені органи повинні мати публічно-правовий статус, повинні бути або державними органами, асоціаціями, статус яких деталізується національним законодавством.

Держави-члени ЄС повинні були імплементувати положення Директиви в національне законодавство до квітня 2006 року, що і було здійснено в переважній більшості країн Євросоюзу [69, с. 6]. У даних країнах були створені спеціальні органи, що відповідають за здійснення контролю в сфері дружніх/недружніх злиттів та поглинань (відокремлено від антимонопольної діяльності держави), а також практично реалізують положення Директиви. Позитивним для європейських країн виступає єдність вимог щодо особливостей статусу, процедур та вимог щодо роботи спеціальних органів у сфері контролю

за здійсненням недружніх поглинань. Такими органами виступають: Австрійська комісія з корпоративних поглинань (Austrian Takeover Commission), Ірландська рада з корпоративних поглинань (The Irish Takeover Panel), Норвезька Фондова біржа Осло (The Oslo Stock Exchange of Norway), Рада з корпоративних поглинань Швеції (The Takeover Panel of Sweden), а також Рада з корпоративних поглинань Об'єднаного Королівства (The Takeover Panel of the United Kingdom) [].

Необхідної уваги заслуговує визначення сутності рейдерства в європейському розумінні, де терміном “рейдер” позначається особа, яка починає активно скуповувати акції чужої компанії з метою її поглинання шляхом отримання контрольного пакета. У своєму класичному визначенні рейдер, уживаючи заходи з придбання чужої компанії, не порушує закон, а лише діє лише всупереч волі її керівництва та акціонерів. Це дає змогу розглядати випадки ворожого (недружнього) поглинання підприємств як об'єктивні процеси, що навіть сприяють динаміці економічного зростання та розбудові потужної конкурентоспроможної економіки [71, с. 172].

У випадках порушення закону застосовуються жорсткі санкції. Зокрема, в США розслідування кримінальних справ, пов'язаних з рейдерством здійснюється в рамках взаємодії Міністерства юстиції США і спеціальних агентів ФБР. Така модель змушує рейдера діяти в рамках законодавства, використовуючи ринкові механізми недружнього поглинання.

Розглядаючи практику розслідування правоохоронними органами Французької Республіки злочинів у сфері корпоративного управління то там ефективно використовуються подібні положення Закону про торгіві товариства 1966 р. Вказаний закон є, по суті, самостійним кодексом, що детально регулює діяльність акціонерних товариств. Крім цього, в аналізованій державі функціонує Торгівельний кодекс, який також детально регулює питання корпоративних конфліктів. Так, застосування на практиці розділу IV Торгового кодексу Франції, що передбачає кримінальну відповідальність за правопорушення, пов'язані з діяльністю комерційних організацій, зумовило

майже повну відсутність у Франції не тільки рейдерства, а й інших злочинів у сфері корпоративних відносин.

Розглядаючи стан корпоративного законодавства та захисту прав акціонерів в зарубіжних країнах, необхідно відзначити, що спеціальні закони, які регулюють питання роботи акціонерних товариств, в даний час є в більшості країн романо-германської правової системи. Наприклад, у Франції – вже згадані Закон про торгові товариства 1966 р. та Торгівельний кодекс 1807 р., у Швейцарії – Зобов'язальний закон, у Німеччині – Закон про акціонерні товариства 1965 р. тощо.

Слід також відзначити, що у корпоративному законодавстві Німеччини чітко визначені механізми недружнього поглинання, вимоги та обмеження, пов'язані з цим процесом. У 1995 р. у Німеччині було розроблено добровільний Кодекс про ворожі поглинання, у якому зазначалось, що перш ніж компанія-агресор зробить пропозицію про скупку акцій, вона повинна завчасно попередити про свої наміри компанію-мету, Німецьку біржу і Комісію з поглинань. При цьому пропозиція про скупку акцій публікується в газеті федерального масштабу. Акціонери компанії повинні мати не менш ніж 28 днів для прийняття рішення про продаж своїх акцій за справедливою ціною [72, с. 3].

Окремо слід звернути увагу також на приклад нових членів ЄС. Наприклад, у Литві рейдерство як явище не тільки не розповсюдилося – кількість подібних випадків є навіть недостатньою для серйозної статистики і висновків про наявність рейдерства як явища. За оцінками фахівців воно навряд чи і з'явиться, оскільки відсутніми є передумови для цього. Адже для рейдерства необхідний досить високий рівень корупції в країні. Недружні злиття і поглинання здійснюються в цивілізованій формі, наприклад через купівлю контрольного пакету акцій, тендерну пропозицію тощо. У Литві, як і в більшості нових членів ЄС, вже укорінилися європейські демократичні правила ведення бізнесу [73, с. 63-64].

Як ми можемо бачити, основним чинником, що стримує переростання

недружніх злиттів та поглинань у кримінальні конфлікти, є не лише наявність спеціальних органів та системи законодавства, але високий ступінь розвитку правової держави в країнах романо-германської правової системи.

Як вже було сказано, в більшості держав ЄС вже створені спеціальні органи, що здійснюють контролюючу та дозвільну функції у сфері недружніх злиттів та поглинань (їх перелік наводився вище). Корпоративне законодавство та судова система функціонують таким чином, що розвиток протистояння між акціонерами просто неможливо уявити за кримінальним сценарієм. Суди та інші державні органи не допускають порушення законних прав людини та громадянина, виконуючи таким чином закони.

З огляду на це, можемо стверджувати, що основні принципи забезпечення протидії рейдерству в країнах Європейського Союзу загалом співпадають з практикою США та Великобританії.

Отже, можна зробити висновок, що протидія негативним проявам недружніх злиттів та поглинань та рейдерства в зарубіжних країнах знаходиться на високому рівні. Цьому сприяла значна історія розвитку інституту реорганізації компаній, а також існування спеціальних державних органів у даній сфері. Варто акцентувати увагу та тому, що рейдерство у зарубіжних країнах знаходить свій прояв у недружніх злиттях чи поглинаннях, які відбуваються проти волі керівництва атакованого підприємства. Однак методи рейдерства закордоном є виключно-правомірними, застосування напівкримінальних способів поглинання є недопустимим та майже не зустрічається.

2.3. Система органів влади в сфері протидії рейдерським захопленням

В умовах сьогодення в Україні остаточно сформувався вторинний ринок власності, оскільки велика приватизація, що почалася в 90-х роках, хоча і не завершилася, але пройшла дуже важливий етап - найбільш ліквідні активи вже

стали об'єктами приватної власності. Системна криза влади наприкінці 2004 року призвела до нового етапу політичної нестабільності, яка значно знижує ефективність функціонування органів державної влади.

За даними компанії Dragon Capital вказують на те, що щорічний обсяг українського ринку силових захоплень і поглинань бізнесу оцінюється на рівні 3 млрд. дол. США. Та й інтерес вітчизняних акціонерів на противагу західних орієнтований не на саме підприємство, а на його майно, землю і нерухомість, відповідно, найбільша частка рейдерства припадає на столицю – 70-80% неправомірних захоплень, а їх інтереси - це фабрики та заводи, що знаходяться у межах міста і займають значні площі [74, с. 5-6].

За словами А.К. Кінаха, голови Українського союзу промисловців та підприємців, сьогодні рейдерство – «проблема не тільки окремого підприємства або компанії, це явище, що дуже негативно впливає на авторитет України у світі, знижує довіру інвесторів, створює умови перерозподілу власності за межами закону та прозорості конкуренції» [75].

Виходячи з вище викладеного, потрібно звернути увагу на те, що рейдерство являє собою системне явище яке з кожним роком набуваючи все більшого розмаху, потребує комплексного свого розв'язання. Саме в цьому і вбачається необхідність розгляду системи органів влади в сфері протидії рейдерству, адже у держави, як у суб'єкта публічних правовідносин, є значно більше можливостей для захисту прав та інтересів підприємств.

Розглядаючи органи державної влади в сфері протидії рейдерству, нами вбачається за необхідне акцентувати увагу на таких органах, як: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство юстиції України, адже саме від них залежать першопричини рейдерства, а отже й самі наслідки.

Верховна Рада України є одним з найбільш впливових органів влади у процесі протидії рейдерству в нашій державі. Проте, потрібно акцентувати увагу на недостатньо продуктивній роботі основного законодавчого органу в сфері нормативного забезпечення протидії рейдерству.

На думку більшості експертів, ефективність роботи парламенту полягає в досягненні поставлених перед ним цілей, які сформульовані на рівні законодавства країни та є вираженням соціально-значимих цінностей. Тому базовим критерієм оцінки ефективності роботи парламенту є реалізація через законодавчі рішення соціально-значимих цінностей [76, с. 41]. У випадку протидії рейдерству – це прийняття законів, які б визначали механізми протидії рейдерству, давали визначення даному поняттю, встановлювали додаткові механізми захисту права власності від рейдерських захоплень.

На даний час чинним є Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств» від 17.11.2009 № 1720-VI [77], яким вносяться зміни до ряду нормативних актів стосовно протидії рейдерству. Серед таких актів – Господарський процесуальний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців». Проте, переважна більшість положень даного закону стосується внесення, зберігання та використання відомостей Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб. Крім цього, з часу прийняття даного закону пройшло більше 3-х років, протягом яких було реорганізовано систему органів виконавчої влади, змістився акцент рейдерських нападів в бік захоплення нематеріальних активів [78], а також з'явилися нові схеми здійснення рейдерських нападів на підприємства. Наведені зміни не набули свого відображення в чинному законодавстві, чим ускладнюють боротьбу з даним негативним явищем.

Варто сказати, що схеми рейдерських нападів змінюються протягом декількох місяців, а тому таке повільне внесення змін у законодавство з метою їх запобігання не дозволяє вести мову про ефективну діяльність щодо протидії рейдерству. Зважаючи на викладене вище, саме від Верховної Ради України значною мірою залежить подальше вдосконалення правового забезпечення протидії рейдерству в Україні, захист права власності та стабільності

здійснення підприємницької діяльності в нашій державі. Від того, наскільки швидко прийматимуться зміни до законодавства, залежить і ступінь захисту всього переліку прав та свобод, на які посягають рейдери.

Ще одним органом, що наділений значними повноваженням в сфері протидії рейдерству, є Служба безпеки України. На СБУ покладається у межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, економічного та науково-технічного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці.

До завдань Служби безпеки України також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України [79].

На думку М.А. Колесника, до числа загроз, протидія яким повністю чи частково належить до компетенції СБУ, також відносяться загрози, які мають безпосереднє відношення до загроз економічній безпеці України (зокрема, корпоративні конфлікти, які загрожують дестабілізацією суспільно-політичної, соціально-економічної та екологічної сфер; уповільнення реалізації програм реформування підприємств оборонно-промислового комплексу). Також науковець звертає увагу на те, що здійснення СБУ діяльності щодо протидії такому виду загроз, як корпоративні конфлікти, що загрожують дестабілізацією суспільно-політичної, соціально-економічної та екологічної сфер, має безпосереднє відношення до протидії рейдерству. Окрім цього М.А. Колесник підкреслює, що протидія рейдерству виступає одним із основних завдань СБУ [80, с. 130-131].

Незважаючи на наведені законодавчі та теоретичні положення, СБУ не повною мірою використовує наявні повноваження у сфері протидії рейдерству. Зокрема, відсутніми у відкритих джерелах є нормативні документи, які б стосувалися протидії даного державного органу рейдерству, недружнім

поглинаннями чи випадкам корпоративного шантажу в Україні. Чинне законодавство також не містить безпосередньої вказівки на існування повноважень СБУ щодо протидії рейдерству, що значним чином ускладнює ефективну діяльність цього органу в аналізованій сфері.

Окремо слід звернути увагу на повноваження Кабінету Міністрів України, як вищого органу виконавчої влади в Україні. Тому що, саме Уряд вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина; проведення інвестиційної, структурно-галузевої політики; розроблення і виконання загальнодержавних програм економічного, науково-технічного розвитку; забезпечення розвитку і державної підтримки науково-технічного та інноваційного потенціалу держави; забезпечення рівних умов для розвитку всіх форм власності; здійснення управління об'єктами державної власності відповідно до закону; здійснення заходів щодо забезпечення національної безпеки України, громадського порядку, а також боротьби зі злочинністю в нашій державі.

Роблячи аналіз зазначених положень, варто сказати, що основними повноваженнями Кабінету Міністрів України, які спрямовані на протидію рейдерству в сфері економіки та фінансів виступають наступні: забезпечує проведення державної економічної політики, здійснює відповідно до закону управління об'єктами державної власності, у тому числі корпоративними правами; сприяє розвитку підприємництва, розвитку конкуренції та ринкової інфраструктури;

Також, варто виділити Міністерство внутрішніх справ України, що є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади у формуванні та реалізації державної політики у сфері захисту прав і свобод людини та громадянина, власності, інтересів суспільства і держави від злочинних посягань, боротьби зі злочинністю, охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки.

Для виконання покладених на нього завдань, МВС України наділено наступними повноваженнями: організовує здійснення органами внутрішніх

справ заходів із виявлення, розкриття та припинення злочинів; бере участь у боротьбі з організованою злочинністю, корупцією; забезпечує в передбачених законодавством випадках виконання постанов прокурорів, суддів, слідчих, органів дізнання; організовує на договірних засадах охорону власності, фізичних осіб [81].

Варто також згадати про поліцію, що являє собою центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Основними завданнями поліції є: забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидії злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги. [82].

Нами вбачається за необхідне акцентувати увагу на значних повноваженнях правоохоронних органів щодо протидії рейдерству, проте слід також зауважити, що дані повноваження спрямовані в основному на нейтралізацію наслідків рейдерства. Більш прийнятним варіантом було б запобігання виникнення випадків рейдерства, створення умов, за яких був би мінімізований його негативний вплив на окремі підприємства та державу в цілому.

Нині існуючий механізм протидії злочинності в Україні орієнтований переважно на кримінально-репресивні засоби й методи. Як свідчить вітчизняний і закордонний досвід, орієнтація тільки на силові заходи боротьби зі злочинністю є непродуктивною і безперспективною. Такий підхід ще більше сприяє формуванню антисоціальної та злочинної поведінки, призводить до значних збоїв і неефективності функціонування судової та інших правових систем [83, с. 112].

Виходячи з вище викладеного, варто приділити увагу органам державної влади які спрямовують свою діяльність на запобігання випадків рейдерства.

В першу чергу, варто звернути увагу на повноваження Міністерства юстиції України, що виступає головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної правової політики з питань банкрутства, у сфері захисту персональних даних, у сфері організації примусового виконання рішень судів та інших органів, з питань державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, з питань державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.

Наведені вище завдання Міністерства юстиції розкриваються в наступних повноваженнях цього органу: вживає відповідно до законодавства заходів щодо усунення державними органами та органами місцевого самоврядування корупційних правопорушень; розробляє за пропозиціями міністерств та інших центральних органів виконавчої влади плани законопроектної роботи, координує нормотворчу діяльність у міністерствах та інших центральних органах виконавчої влади, здійснює контроль за такою діяльністю; веде єдину базу даних про підприємства, щодо яких порушено провадження у справі про банкрутство; формує і веде ліцензійний реєстр арбітражних керуючих; виступає як представник інтересів Кабінету Міністрів України під час розгляду справ судами України; забезпечує в установленому законодавством порядку організацію доступу до реєстрів інформаційної мережі Єдиних та Державних реєстрів Мін'юсту України [84].

Як показує практика процент задіяності судової системи в рейдерських атаках є досить значним, виходячи з цього нами вбачається за необхідне акцентувати увагу на органах влади в зазначеній сфері, що мають значні можливості для ефективної боротьби з рейдерством.

Даний орган наділений повноваженнями щодо здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів Верховного Суду України і суддів вищих спеціалізованих судів, а також розгляду скарг на рішення про притягнення їх до дисциплінарної відповідальності. Для практичної втілення даного положення у Вищій раді юстиції виділена дисциплінарна секція для здійснення дисциплінарного провадження, а також розгляду скарг на рішення

про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів. Крім цього, саме цей орган має право вносити подання Президентіві України про звільнення судді з посади в разі закінчення строку, на який його призначено, а також на підставі порушення ним присяги чи набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього [85].

Значне місце також посідає Вища кваліфікаційна комісія суддів України, яка: розглядає заяви та повідомлення про дисциплінарну відповідальність суддів місцевих та апеляційних судів та за наявності підстав порушує дисциплінарні справи і здійснює дисциплінарне провадження. Крім того, цей орган приймає рішення за результатами дисциплінарного провадження і за наявності підстав застосовує дисциплінарне стягнення до суддів місцевих та апеляційних судів.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» визначає, що у структурі Вищої кваліфікаційної комісії суддів діє служба дисциплінарних інспекторів, до складу якої входять тридцять три дисциплінарних інспектори. Дисциплінарні інспектори попередньо аналізують заяви та повідомлення про неправомірні дії суддів з метою виявлення підстав для відкриття дисциплінарних справ та здійснення перевірок, готують проекти висновків про наявність підстав для притягнення суддів місцевих та апеляційних судів до дисциплінарної відповідальності [86].

Варто наголосити увагу, що на даний час в Україні відсутній спеціальний орган державної влади, до компетенції якого входить протидія рейдерству як одне з основних повноважень. Проте, існує ціла низка органів влади та уповноважених суб'єктів, що завдяки скоординованому поєднанню зусиль можуть ефективно протидіяти рейдерству навіть у такій ситуації. Серед їх основних повноважень слід виділити сприяння підприємництву, створення сприятливих умов для функціонування конкурентного середовища, охорона корпоративних прав приватних осіб та держави, а також створення умов для практичної реалізації інституту приватної власності.

Основним державним органом, що реалізує державну політику у сфері

приватизації, оренди, використання та відчуження державного майна, управління об'єктами державної власності, у тому числі корпоративними правами держави щодо об'єктів державної власності, виступає Фонд державного майна України. До основних завдань Фонду державного майна України в сфері протидії рейдерству належать: реалізація державної політики у сфері приватизації, оренди, використання та відчуження державного майна; управління об'єктами державної власності, зокрема корпоративними правами держави у статутних капіталах господарських товариств; захист майнових прав державних підприємств, установ та організацій, а також корпоративних прав держави на території України та за її межами; здійснення контролю у сфері організації та проведення приватизації державного майна; управління корпоративними правами держави та ін.[87].

Наступним органом, який посідає значне місце в сфері протидії рейдерству є Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Комісія є державним колегіальним органом, який забезпечує: формування та забезпечення реалізації єдиної державної політики щодо розвитку і функціонування ринку цінних паперів в Україні; координацію діяльності державних органів з питань функціонування в Україні ринку цінних паперів; здійснення державного регулювання та контролю за емісією і обігом цінних паперів; захист прав інвесторів шляхом здійснення заходів щодо запобігання і припинення порушень законодавства на ринку цінних паперів та законодавства про акціонерні товариства, застосування санкцій за порушення законодавства у межах своїх повноважень.

До основних повноважень Комісії в сфері протидії рейдерству варто віднести наступні:

- бере участь у розробленні та вносить на розгляд проекти актів законодавства, що регулюють питання розвитку фондового ринку та корпоративного управління;
- розробляє та організовує виконання заходів, спрямованих на запобігання порушенням законодавства України про цінні папери;

- здійснює контроль за дотриманням законодавства і призначає державних представників на фондових біржах і депозитаріях;
- визначає вимоги до розкриття інформації про емітента та його фінансово-господарський стан у проспекті емісії цінних паперів;
- здійснює методологічне забезпечення запровадження та розвитку загальноприйнятих принципів корпоративного управління;
- визначає особливості створення акціонерного товариства шляхом злиття, поділу, виділу чи перетворення підприємницького товариств, державного і комунального підприємств в акціонерне товариство та ін. [88].

Відомий науковець А.І. Берлач зазначає, що важливе значення для розвитку ринкових відносин, обмеження монополізму і розвитку здорової конкуренції має антимонопольне законодавство. За умов розвитку цивілізованої конкуренції та становлення добросовісної господарської діяльності ризику виникнення та поширення рейдерства суттєво зменшуються. За умов розвинутої ринкової економіки монополізм і конкуренція перебувають у діалектичній суперечності. Суперечність між тенденцією до монополізму і необхідністю збереження конкурентного клімату переборюється шляхом зовнішнього регулювання з боку органів влади [89, с.283].

Проводячи аналіз компетенції основного державного органу у сфері забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності – Антимонопольного комітету України, нами вбачається за необхідне звернути увагу на його завдання, які реалізуються у сфері протидії рейдерству, а саме:

- здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції на засадах рівності суб'єктів господарювання перед законом та пріоритету прав споживачів, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції;
- розгляд заяв і справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції та проведення розслідування за ними;
- визначення наявності або відсутності контролю між суб'єктами

господарювання або їх частинами та склад групи суб'єктів господарювання, що є єдиним суб'єктом господарювання;

- прийняття передбачених законодавством розпоряджень та рішень за заявами і справами про надання дозволу на узгоджені дії, концентрацію, надання висновків, попередніх висновків щодо узгоджених дій, концентрації;
- надання дозволів або заборона узгоджених дій, концентрації [90].

Закінчуючи аналіз органів державної влади в сфері протидії рейдерським атакам, нами вбачається за необхідне також звернути увагу на Міжвідомчу комісію з питань захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств.

Міжвідомча комісія є тимчасовим дорадчим органом Кабінету Міністрів України і покликана забезпечувати необхідну взаємодію органів державної влади й управління у сфері протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств. Враховуючи багатосторонній характер рейдерства, для протидії та запобігання цьому явищу необхідним виступає поєднання зусиль багатьох органів державної влади й управління. Виходячи з мети створення названого органу, варто зупинитися на його завданнях, якими зокрема є: підготовка пропозицій щодо формування і реалізації державної політики у сфері захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств зокрема щодо підвищення ефективності діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади у відповідній сфері [91].

Значним недоліком наведеного вище органу є те, що його рішення мають лише рекомендаційний характер, а отже вони не мають загальнообов'язкового характеру і не можуть достатньо ефективно впливати на проведення боротьби з рейдерством. За існуючого наразі правового статусу, діяльність Міжвідомчої комісії не може бути ефективним чинником протидії рейдерству в Україні. Це викликано дорадчим статусом цього органу, обмеженими повноваженнями, а також рекомендаційним характером його рішень. Все це значно знижує ефективність державної політики щодо захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств.

Слід також виділити новостворений Офіс з протидії рейдерству. Будучи структурним підрозділом (департаментом) Міністерства юстиції України він розглядає скарги від господарюючих суб'єктів та вживає заходи з протидії вказаним діям. Однак, слід зауважити, що мова йде здебільшого про порушення певних реєстраційних процедур і це, в свою чергу, не охоплює весь спектр проблемних питань у цій сфері.

Отже, досліджуючи систему органів державної влади в сфері протидії рейдерству, ми цілком погоджуємося з думкою значної частини науковців проте, що в Україні достатня кількість органів державної влади наділених достатньою компетенцією для ефективної боротьби з рейдерством, його причинами та наслідками. Проте, на даний час цілком покладатися на державні органи не слід, підприємство само повинно бути готовим до такої загрози, аналізуючи досвід успішної боротьби з рейдерством, нами вбачається за необхідне акцентувати увагу на розробленні комплексу превентивних заходів та чіткої стратегії протидії рейдерству.

РОЗДІЛ 3.

СТРАТЕГІЯ ПІДПРИЄМСТВА В СФЕРІ ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ

3.1. Організаційно-правові методи протидії рейдерству

Ефективність функціонування економіки будь-якої держави залежить від стабільності роботи підприємництва у цій державі. Не стала виключенням й Україна. Проте в нашій країні такий дестабілізуючий фактор, як рейдерство проявляється сильніше ніж за кордоном, що пов'язано з недосконалістю законодавства, недоліками судової системи, слабкістю регулюючого впливу органів державної влади й управління, криміналізацією підприємництва й багатьма іншими чинниками. Як результат, вітчизняні підприємці залишаються фактично наодинці з небезпекою рейдерського нападу [92].

За підрахунками відомого науковця та практика В.В. Крутова, сьогодні в країні активно діє 30-50 рейдерських груп. Вони захопили майже 3 тисячі підприємств різних форм власності. Рівень результативності рейдерських атак на вітчизняні фірми, заводи становить 90 % [93].

Аналізуючи позицію професора В.В. Крутова, слід сказати, що 10% атакованих підприємств все ж можуть протистояти рейдерам, а це вказує на те, що ефективна оборона все ж можлива, проте успішність боротьби з рейдерською атакою на підприємство, значною мірою, залежить від самого атакованого підприємства.

Виходячи з цього, на нашу думку, найбільш оптимальним заходом щодо протидії рейдерству є завчасна підготовка до захоплення, тобто не в екстремому порядку приступати до здійснення відповідних кроків коли вже почалася атака на підприємство, а коли ситуація є стабільною і немає підстав для хвилювання.

Необхідно відзначити, що протидія рейдерству вже може вестися на етапі створення підприємства. Аналізуючи практику здійснення рейдерських

захоплень в Україні, можна зробити цілком очевидний висновок, що найчастіше об'єктами рейдерських атак стають АТ і на противагу цьому значно менше випадків захоплення ТОВ, особливо досить складно захопити ТОВ коли там лише 2 діючих учасники (голосування проводиться за формулою 50%+1).

Одним із способів захисту є створення на самому початку роботи своєрідної холдингової групи, що у своїй структурі складається з кількох компаній. Як приклад, одній компанії будуть належати активи, як правило, приватному підприємству (якщо власник один) або ТОВ (якщо учасник один або більше). Інша компанія буде займатися виробництвом, використовуючи для цього активи першої. Третя – закуповує сировину для виробництва, перепродаючи її потім другій. Четверта займається реалізацією виготовленої продукції. П'ята здійснює забезпечення решти компаній персоналом або надає консалтингові послуги.

Усе це можна здійснювати і під егідою суб'єкта підприємницької діяльності – фізичної особи. В даному випадку, унеможлиблює застосування рейдером найпопулярніших способів захоплення активів: через невиконані контракти, кредиторську заборгованість, банкрутство тощо. Крім цього, отримати активи, увійшовши до складу акціонерів або засновників, також досить складно — підприємство, що володіє активами, зареєстрована у формі ТОВ. Головне ж підприємство такої холдингової групи може бути зареєстроване за кордоном, найчастіше це одна з офшорних зон.

Проте, в даній схемі є й свої недоліки, головний з яких – складність контролю за фінансовими потоками. Крім вище вказаного, вибудовуючи таку бізнес-групу можуть виникнути проблеми із залученням позик. Адже підприємства групи, які безпосередньо залучені в бізнес-процес, не мають у своєму розпорядженні активів, під заставу яких можна отримати кредит. Якщо ж гроші позичає підприємство, яке є власником основних матеріальних цінностей, то активи стають уразливими у випадку заборгованості компанії перед банком або іншою кредитною організацією [94].

Якщо підприємство організовано у формі акціонерного товариства, то

необхідно як можна швидше викупити акції дрібних акціонерів, не чекаючи, поки це зробить рейдер, адже використання простої скупки акцій є одним з найбільш поширених методів рейдерської атаки. Тобто, потрібно зосередити контрольний пакет акцій в руках конкретного власника, адже 50% +1 акція є тією необхідною кількістю, яка повністю розв'язує руки рейдеру, по суті це вже не рейдер, а новий власник підприємства, який «протягнувши» через збори акціонерів свого генерального директора, вправі здійснювати будь-які дії з майном атакованого підприємства.

Першочерговою необхідністю для ефективного захисту підприємства є проведення правової діагностики і виявлення основних слабких місць, якими можуть скористатися рейдери. Предметом діагностики є загальна система управління бізнесом, структура органів управління, історія приватизації компанії, статутний капітал, історія загальних зборів акціонерів і рішень ради директорів, положення статуту та інших корпоративних документів щодо обрання органів управління і прийняття ними рішень, основні договори підприємства за останні роки, нерухомість підприємства та правовий режим його основних активів, кредиторська та дебіторська заборгованості [95, с. 42-43].

Досить часто, отримавши доступ до документації підприємства, рейдер використовує найменші процесуальні порушення в її оформленні для звернення до суду з метою визнання недійсними протоколів загальних зборів акціонерів, наказів директора тощо. Виходячи з цього, досить ретельне вивчення документації підприємства дозволяє виправити порушення або принаймні підготуватися до атаки в цьому напрямі.

Проводячи аналіз системи управління бізнесом необхідно, в першу чергу, приділити увагу персоналу, тобто мова йде про складання списку осіб, які займають у компанії посади голови спостережної ради, члена спостережної ради, голови правління, члена правління, голови ревізійної комісії, члена ревізійної комісії, головного бухгалтера, а також визначити ступінь довіри для кожної з цих осіб. Якщо довіра до певної особи не буде абсолютною, то

виникає нагальна потреба в зміні персонального складу органів управління. Існують випадки коли з тих чи інших підстав це зробити неможливо, в цьому разі необхідно по можливості скасувати відповідні посади або звести їхні повноваження до мінімуму, щоб такими повноваженнями не могли скористатися сторонні особи.

Досить часто найслабкішою ланкою атакованого підприємства стають органи управління, тобто топ-менеджмент. Наділений значними повноваженнями, директор може сприяти швидкому виведенню активів зі свого підприємства в підконтрольні рейдерів структури. Таким чином, власник підприємства залишається з акціями чи долями в статутному капіталі, що нічого не варті. Менеджмент легко може спровокувати фінансові проблеми на підприємстві, наприклад, санкціонувати покупку сировини за значно завищеними цінами або взявши кредит під нереальні відсотки тощо. Крім того, об'єктом уваги рейдерів досить часто стають певні майнові комплекси, як суттєва частина основних фондів підприємства, що можна швидко та вигідно реалізувати, як результат їх метою не є отримання контролю над виробничою діяльністю підприємства. У цьому випадку діяльність рейдерів буде спрямована на погіршення ефективної діяльності підприємства, зниження його конкурентоздатності та позицій на ринку як товаровиробника. Як показує практика, найефективнішою атака через топ-менеджмент є на державних підприємствах, адже відсутній продуктивний контроль за діяльністю з боку власника [96, с. 45].

Конкретизуючи повноваження органів управління в статутній документації, необхідно забезпечити автоматичну заміну ключової особи, без якої діяльність юридичної особи буде паралізовано або ж таку особу можна буде замінити іншою. Зазвичай, таку ключову роль відіграє Голова правління, директор чи інший керівник виконавчого органу. На практиці цього можна досягти, передбачивши в статуті посаду першого заступника та прописавши, що у випадку відсутності керівника до першого заступника автоматично переходять усі права та обов'язки керівника.

Що стосується вищого органу управління, то формуючи з партнерами домовленість щодо спільного ведення справ варто уникати розподілу часток у співвідношенні 50/50%, а також відобразити в статутній документації фактичний розподіл часток, уникаючи номінального закріплення, яке не відповідає партнерським домовленостям. Зі статутних документів необхідно виключити положення, які на практиці не працюють і ніколи не використовуються, оскільки саме вони можуть бути найбільш ефективно використані для блокування роботи підприємства [96, с. 56].

Ключовим моментом безпеки майнових активів є підтримання в максимально ідеальному стані правовстановлюючих документів на майнові об'єкти, право власності на які підлягає державній реєстрації. Критерієм цього ідеального стану слугує строк, потягом якого можливо зібрати пакет документів, необхідних для укладення угод про відчуження або обтяження такого майна: внесення до статутного фонду, дарування, купівля-продаж, оренда, іпотека тощо.

Підсумовуючи досвід діючих підприємств, що на практиці зіткнулись з проблемою рейдерства, варто зазначити, що для захисту конфіденційної інформації рекомендується створити на підприємстві положення про комерційну таємницю, що регулює порядок віднесення інформації до комерційної таємниці, доступ до якої та її захист, а також відповідальність в разі її розголошення.

Аналізуючи превентивні варіанти захисту від рейдерських атак, варто акцентувати увагу на такій формі захисту, як умисне обтяжування активів або самої компанії боргами. Наявність істотної кредиторської заборгованості підприємства слугує непоганим захистом від недружнього поглинання. Дана схема захисту ефективна лише в тих випадках, коли кредиторами виступають дружні або підконтрольні боржнику структури. Якщо рейдер зможе захопити таке підприємство, то він із здивуванням знайде безліч непогашених боргів, сума яких у кілька разів перевищує вартість самого підприємства. Як наслідок, щоб повернути таке атаковане підприємство, застосовується процедура

банкрутства, і колишній власник отримує його назад. Якщо ж метою рейдерської атаки є майнові активи, то він побачить, що вони три рази заставлені або вже укладено попередній договір про їхній продаж. Отже, продати активи він не зможе, користуватися майном – теж, і власник матиме змогу відновити контроль над активами [94].

Дана схема є також не ідеальною. Як і в попередньому випадку головною проблемою є неможливість отримання позики. Проте в даній ситуації можна отримати гроші в банку, надавши як заставу боргове зобов'язання. Тобто гроші одержує не саме підприємство – власник активів, а дружня структура, активи якої заставлено. Проте ці договори варто зберігати в таємниці.

Цілком зрозуміло, що стовідсоткової гарантії успішності в разі застосування наведеної схеми немає. Можливий варіант, коли рейдер помітивши значну кредиторську заборгованість на захопленому підприємстві, завжди може самостійно оголосити про банкрутство. В цьому випадку, за допомогою судового рішення забезпечується першочергове задоволення вимог «своїх» кредиторів, одночасно здійснюється оспорення всіх кредитних і заставних договорів на активи, що були укладені колишнім власником. Згодом активи, за рішенням суду, можуть будуть передані підконтрольному рейдеру підприємству, і добитися їх повернення законному власнику буде вкрай складно. Можливим є виникнення проблем з банком, якщо стане відомо, що кредит отримано під уже обтяжені активи [94].

Також можна вдатися до такого виду захисту як «Золотий парашут», тобто в контракті топ-менеджера прописується умова, за якою він у разі дострокового звільнення одержує більш ніж значні «відступні». Практично при кожній рейдерській атаці загарбник прагне посадити в крісло керівника свою людину. Проте якщо заміна директора обійдеться приблизно в 3/4 вартості підприємства, це може стати непоганим стримувальним чинником.

Проте, проводячи аналіз даного способу, ми дійшли висновку, що й він має свої недоліки. Директора можна і не звільняти – достатньо лише усунути

його з посади, наприклад, рішенням зборів акціонерів або ухвалою суду до закінчення, скажімо, службового розслідування. У такому разі компенсація йому не виплачується, а рейдер спокійно отримує контроль над активами або переключає фінансові потоки, а потім виходить з підприємства.

Ще один із напрямів системи захисту власності – дублювання фінансових потоків. Для боротьби з рейдерством підприємство потребуватиме значних ресурсів, в першу чергу фінансових. Захопивши підприємство, рейдер використовуючи судові рішення за позовом про стягнення неіснуючої заборгованості, спробує заблокувати основні рахунки підприємства. В даному випадку першочерговою необхідністю є налагодження доступу власника до грошових активів. Використання дублюючих фінансових потоків дозволяє власнику здійснити швидкий доступ до оборотних коштів, і як наслідок, вести ефективну боротьбу із рейдером [94].

На даний час заблокувати рахунки власника зараз набагато важче, ніж раніше. У своїй постанові № 9 від 22.12.2006 р. «Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову» Пленум Верховного Суду визначає можливості застосування цієї норми Цивільного процесуального кодексу і визначає механізми для припинення зловживань при її застосуванні.

Оборона фірми від рейдерського нападу є досить складним процесом, а тому варто щоб дана процедура включала вирішення таких системних питань, як то необхідність адекватної оцінки ситуації та з'ясування інформації про те:

- хто замовник?;
- хто рейдер?;
- які можливі ресурси рейдера (організаційні, фінансові, адміністративні, кадрові)?;
- який приблизний бюджет операції захоплення?;
- яким є послужний список рейдера і використовувані ним методи?

Отримані відповіді на поставлені питання можуть не лише прояснити ситуацію навколо рейдерської атаки, але й розглядати можливість

переговорного процесу, у тому випадку, коли стане відомо, що рейдер поставив за мету заробити лише гроші, а не займатися виробництвом. Так у ситуації, коли рейдер планує заробити один мільйон доларів США, потративши для цього чи планує потратити 300 000 доларів, стає зрозумілим, що оборона фірми-жертви обійдеться для рейдера не менше півмільйона доларів. У такому випадку, враховуючи ресурси фірми-жертви і рейдера, протистояння може закінчитися затяжною війною, у чому не зацікавлена жодна із сторін. А тому, рейдер прогнозовано піде на переговори і, заробивши дещо менше запланованого, продасть фірмі-жертві свої інструменти нападу (акції, борги та ін.) [97].

Варто сказати, навіть якщо рейдер уже почав підготовку до атаки, ще не пізно спробувати обтяжити активи, наприклад, взяти під заставу кредит у банку або передати їх іншому підприємству. Дані дії варто вчиняти досить обережно, оскільки нерідко власники бізнесу, намагаючись зберегти активи, лише спрощують рейдеру завдання. Може скластися ситуація, коли директор за статутом уповноважений укладати угоди на певну суму, а взятий у банку кредит її значно перевищує. Або взагалі всі операції з активами можливі тільки за згоди загальних зборів акціонерів, які не проводилися. Ще гірший варіант, якщо активи продаються певному підприємству за значно заниженою ціною – такі операції можуть бути визнані недійсними у судовому порядку, а директору доведеться витратити досить багато часу, спілкуючись зі слідчими та прокуратурою [94].

Аналізуючи практику рейдерських захоплень, можна зробити висновок, що більшість рейдерських захоплень і поглинань відбувається з використанням конфліктних ситуацій і розбіжностей на самому підприємстві. Саме тому, конфлікти між власниками і топ-менеджментом, що звільняється, можуть мати досить негативні наслідки. Один з найпопулярніших способів «входження» рейдера на підприємство – відновлення на посаді через суд колишнього директора. Саме тому, в разі рейдерської атаки, варто негайно здійснити перевірку колишнього керівника: де знаходиться, чим займається, його

контакти з рейдерами.

Слід акцентувати увагу на кадровій безпеці, власник має вжити необхідних заходів різного характеру для мотивації персоналу. Що, в свою чергу, потребує створення належних умов для трудової діяльності, існування можливостей для перспективного кар'єрного росту, різних заохочень тощо.

Ще один з перспективних напрямків захисту – звернення до антирейдерських союзів та об'єднань підприємців, Міжвідомчої комісії з питань протидії протиправному поглинанню і захопленню підприємств при Кабінеті Міністрів з повідомленням, що на підприємство готується рейдерська атака. Практичної допомоги вони надати не зможуть, проте рейдер уже буде попереджений про готовність підприємства до відбиття рейдерської атаки [94].

На наш погляд, необхідним кроком є також проведення піар-кампанії, наприклад, опублікувати низку статей про підприємство і його власників, де перші особи компанії виглядали б добродійниками трудового колективу. Таким чином створюється позитивний імідж потенційної жертви в очах громадськості. З іншого боку, варто організувати пропагандистську кампанію і всередині самого підприємства: пояснити персоналу, що рейдер готується захопити підприємство, і в разі успішності нападу всіх буде звільнено або значно зменшиться заробітна плата [92].

Якщо рейдерська атака перейшла в завершальну стадію, шансів відстояти власний бізнес небагато. Як запевняють фахівці, самостійно відбитися від загарбника підприємцям нереально. Та навіть на цьому етапові є можливі варіанти протидії рейдерству, можна вдатися до злиття з більш сильнішим та менш агресивнішим партнером, за кордоном цей вид захисту дістав назву «білий лицар» [98].

У випадку якщо рейдер усе ж перехопив важелі управління компанією і переключив на себе всі фінансові потоки, більшість експертів рекомендують ретельно проаналізувати ситуацію й оцінити свої шанси на успішне вирішення конфлікту. Досить часто, підприємцю є сенс домовитися з рейдером і отримати за свій бізнес хоч якісь кошти. Часто загарбник погоджується на умови жертви

– він сам не зацікавлений у боротьбі до останньої копійки і вважає за краще виплатити бізнесмену компенсацію, аби тільки не вплутуватися в довгостроковий судовий процес.

Отже, проаналізувавши організаційно-правові методи протидії рейдерству, нами було зроблено висновок, що стовідсоткового способу захисту практично не існує, в кожному з них є як свої плюси так і свої мінуси. Проте, проведення комплексу превентивних заходів, значно зменшує ймовірність рейдерської атаки. Потрібно приділяти необхідну увагу захисту підприємства на всіх етапах його функціонування, особливо на моменті створення. Ефективна боротьба з рейдерством можлива лише в комплексі юридичних, організаційних, й навіть силових заходів, тому вибудовування кількох ліній оборони й розроблення чіткої стратегії протидії рейдерству зможе значною мірою захистити підприємство від зазначеної загрози.

3.2. Формування стратегії протидії рейдерству

Аналізуючи сучасні умови господарювання, варто зазначити, що підприємства опинилися в досить несприятливому положенні, підставами цього є: політична нестабільність, стрімкі зміни в економічному середовищі, агресивні дії з боку конкурентів, наведені вище фактори призводять до негативних наслідків в їх діяльності. Саме тому для подолання значної кількості загроз, що виникають перед підприємством, необхідним кроком є впровадження заходів фінансово-економічної безпеки. Саме дана складова є ключовою для ефективного функціонування кожного підприємства. Для запровадження заходів щодо підвищення фінансово-економічної безпеки підприємства, першочерговою необхідністю є розроблення стратегії ФЕБ підприємства та проведення постійного моніторингу, який дозволить виявити необхідний напрямок стратегії.

Розглядаючи стратегію ФЕБ підприємства і зокрема стратегію протидії рейдерству, як її складову частину, варто звернути увагу на саме визначення

поняття «стратегія».

Слово «стратегія» походить від давньогрецьких слів «stratos» – «армія» та «agos» – «я керую». Відповідно, поняття «стратегія» первинно тлумачилося як мистецтво або наука ведення воєнних дій. Запозичення категорії «стратегія» з військового лексикону пояснюється тим, що підприємства країн з ринковою економікою в 50-х роках минулого століття опинились в умовах, пов'язаних із насиченням ринку, зростанням конкуренції, коли виживання напряду пов'язувались з жорстокою конкурентною боротьбою. В економічній літературі є безліч підходів до трактування поняття «стратегія».

На думку К. Барроу, під стратегією необхідно розуміти узагальнену модель дій, необхідних для досягнення поставлених цілей шляхом координації та розподілу ресурсів компанії.

Своє визначення надає і Ю. Каракай, вказуючи, що під стратегією необхідно розуміти комплекс цілей, принципів, що дозволяють розподілити необхідні ресурси на певний період часу, що являє собою горизонт планування, визначення цілей і принципів інноваційного товару.

У своїх роботах такі відомі вчені як А. Томпсон та А. Стрікланд визначають стратегію як план управління фірмою, спрямований на зміцнення її позицій, задоволення споживачів і досягнення цілей [99, с. 327].

Виходячи з вище викладеного, можна зробити висновок, що стратегія ФЕБ полягає в розробленні довгострокового плану для забезпечення реалізації мети, завдань та досягнення цілей підприємства, зокрема забезпечення фінансової та економічної безпеки, а також планування розподілу ресурсів в умовах постійної нестабільності зовнішнього середовища та адаптації до нього, для захисту цього підприємства від впливу загроз, ризиків і досягнення нормального та безпечного його функціонування.

Стратегія ФЕБ не є однаковою, шаблонною для усіх господарюючих суб'єктів. Вона унікальна для кожного підприємства, оскільки залежить від виду та особливостей його діяльності, розмірів, виробничого потенціалу, ризикованості виробництва, наявності секретних матеріалів тощо. Стратегія

безпеки підприємства повинна характеризуватися комплексністю, тобто здатністю забезпечити майнову, фінансову, інтелектуальну, інформаційну, науково-технічну, екологічну безпеку підприємства. Крім того, вона повинна бути дієвою та ефективною, що безпосередньо залежить від ґрунтовності та чіткості окреслення кола тих завдань, що були поставлені. Створюючи дану стратегію, слід також ураховувати динаміку макроекономічних процесів, тенденцій розвитку вітчизняних фінансових ринків, можливостей диверсифікації діяльності підприємства [100, с. 96].

Розробка і реалізація стратегії фінансово-економічної безпеки – процес досить важкий і вимагає від керівництва підприємства різного роду фінансових витрат. Одним із негативних факторів є швидка зміна зовнішнього середовища, до якої повинна адаптуватись стратегія. Також дана стратегія має відповідати загальній стратегії підприємства.

Розглядаючи місце стратегії протидії рейдерству як елемента загальної стратегії ФЕБ, варто акцентувати увагу на тому, що керівники підприємств поки що не навчилися сприймати проблему рейдерства всерйоз. Захист підприємств починає проводитися саме в момент рейдерського нападу, або й того гірше, набагато пізніше.

Нами вбачається за необхідне звернути увагу на те, що боротьба підприємства з рейдерською атакою є комплексом послідовних дій, що включають застосування правових механізмів, адміністративних заходів, PR-механізми, тощо. Всі ці заходи потребують уваги, відбору й координації. Тому доцільним є створення на підприємстві чіткої стратегії протидії рейдерству, як елемента загальної стратегії ФЕБ, завданням якої буде формування та послідовне застосування комплексу послідовних дій, що забезпечуватимуть захищеність підприємства від рейдерських атак.

Ефективним засобом захисту від рейдерських захоплень є впровадження службою ФЕБ підприємства комплексу превентивних захисних механізмів ще до виникнення загрози недружнього поглинання. Ці заходи спрямовані на мінімізацію ризиків такого поглинання. Їхню важливість переоцінити досить

складно, тому що превентивна боротьба з рейдерством є як дешевшою, так і значно ефективнішою.

Стратегічні або превентивні дії мають бути спрямовані на створення надійного корпоративного захисту та мінімізацію ризиків недружнього захоплення. Стратегічні методи захисту від рейдерів передбачають застосування комплексу відповідних заходів. Насамперед, це проведення моніторингу інформаційного середовища навколо підприємства для виявлення до нього небажаного інтересу, яке відображається у ряді характерних сигналів, що дасть його власникам можливість своєчасно вжити необхідних захисних заходів. Такими характерними індикаторами можуть стати спроби скуповування частин акцій компанії, вимоги міноритаріїв про проведення позачергових зборів акціонерів, заперечення акціонерів проти угод компанії, несподівані перевірки підприємства контрольними органами, факти злиттів і поглинань підприємств у даному регіоні або в даній галузі, безпідставні та чисельні судові тяганини за участю підприємства, спроби призупинення діяльності підприємства задля здешевлення його активів та інші дії. Постійний моніторинг наведених вище факторів має проводитися її службою фінансово-економічної безпеки та юристами.

Першочерговою необхідністю для забезпечення ефективного захисту від рейдерських атак є організація правової діагностики, а також пошук основних слабких місць, якими можуть скористатися нападники. Предметом діагностики повинна бути загальна система управління підприємством; структура органів управління; історія приватизаційних процесів, статутний капітал; протоколи загальних зборів акціонерів і рішення ради директорів; положення статуту та інших документів щодо обрання органів управління і прийняття ними рішення; ключові договори підприємства за певний проміжок часу; договори, що посвідчують право власності на нерухомість та основне майно підприємства, стан заборгованості, як кредиторської, так і дебіторської.

Проводячи аналіз системи управління підприємством, необхідно звернути особливу увагу на осіб, що займають ключові позиції в управлінні,

мова йде про голову спостережної ради, членів спостережної ради, голову правління, членів правління, голову ревізійної комісії, членів ревізійної комісії, головного бухгалтера, варто визначитися зі ступенем довіри до кожної з наведених вище осіб. Якщо довіра не буде максимальною, то виникає нагальна потреба в заміні такої особи. Існують випадки, коли це зробити неможливо, необхідно по можливості скасувати відповідні посади або скоротити їхні повноваження до мінімуму, виключивши таким чином спроби допомогти стороннім особам.

Варто пам'ятати, що найслабкішою ланкою будь-якого підприємства є ненадійне керівництво. Отримавши значні повноваження директор може надати величезну допомогу рейдерові в його спробі захопити підприємство. Також він з легкістю може спровокувати фінансові проблеми санкціонувавши покупку сировини за завищеними цінами або взявши кредит під нереальні відсотки. Один з найпопулярніших способів «входження» рейдера на підприємство – відновлення на посаді через суд колишнього директора. Саме тому, в разі рейдерської атаки, варто негайно здійснити перевірку колишнього керівника: де знаходиться, чим займається, його контакти з рейдерами. Як свідчить практика, найефективнішою атака через наймане керівництво є на державних підприємствах, причиною цього є відсутність продуктивного контролю з боку власника.

Необхідно відзначити, що протидія рейдерству вже може вестися на етапі створення підприємства. Аналізуючи практику здійснення рейдерських захоплень в Україні, можна зробити цілком очевидний висновок, що найчастіше об'єктами рейдерських атак стають АТ і на противагу цьому значно менше випадків захоплення ТОВ, особливо досить складно захопити ТОВ коли там лише 2 діючих учасники (голосування проводиться за формулою 50%+1).

Перспективною формою захисту є створення вже на самому початку роботи своєрідної холдингової групи, що включає в себе декілька підприємств. Наприклад, одній компанії належать активи, інша займається виробництвом продукції застосовуючи активи першої, третя займається забезпеченням

персоналом, четверта постачає сировину, п'ята реалізовує вже виготовлену продукцію. Головне підприємство такої групи реєструється закордоном, найчастіше в офшорній зоні. Отримати активи увійшовши до складу акціонерів чи засновників, практично неможливо, підприємство, що володіє активами реєструється у формі ТОВ. Використання даної схеми виключає найбільш поширені способи захоплення підприємства, такі як: фіктивна чи реальна заборгованість, доведення до банкрутства, скупка акцій.

Також можна вдатися до такого виду захисту як «Золотий парашут», тобто в контракті топ-менеджера прописується умова, за якою він у разі дострокового звільнення одержує більш ніж значні «відступні». Практично при кожній рейдерській атаці загарбник прагне посадити в крісло керівника свою людину. Проте якщо заміна директора обійдеться приблизно в 3/4 вартості підприємства, це може стати непоганим стримувальним чинником.

Прописуючи повноваження топ-менеджера в статутних документах, необхідно подбати про його ключову заміну в разі необхідності, адже в разі його відсутності діяльність юридичної особи буде паралізовано. На практиці цього можна досягти, передбачивши в статуті посаду першого заступника та прописавши, що у випадку відсутності керівника до першого заступника автоматично переходять усі права та обов'язки керівника.

Що стосується загальних зборів, то формуючи з партнерами домовленість щодо спільного ведення справ необхідно уникати розподілу часток у співвідношенні 50/50%, а також відобразити в статутних документах фактичний розподіл часток, уникаючи їх номінального закріплення. Зі статутної документації варто виключити положення, які на практиці не працюють і ніколи не використовуються, адже саме вони можуть бути використані для блокування роботи підприємства.

Ключовим моментом безпеки майнових активів є підтримання в максимально ідеальному стані правовстановлюючих документів на майнові об'єкти, право власності на які підлягає державній реєстрації. Критерієм цього ідеального стану слугує строк, потягом якого можливо зібрати пакет

документів, необхідних для укладення угод про відчуження або обтяження такого майна: внесення до статутного фонду, дарування, купівля-продаж, оренда, іпотека тощо.

Якщо підприємство організовано у вигляді акціонерного товариства, то варто зайнятися скуповуванням акції міноритарних акціонерів, адже якщо ви цього не зробите, за вас це зробить рейдер. Головною ціллю в даному випадку є зосередження контрольного пакету, адже наявність саме контрольного пакету дозволяє рейдерові, обравши через збори акціонерів свого генерального директора, вчиняти любі дії з майном-майновим комплексом захопленого підприємства.

Розглядаючи практику рейдерських захоплень, необхідним кроком є створення на підприємстві положення про захист комерційної таємниці, передбачивши в ньому, на яку саме інформацію воно поширюється, способи захисту, а також відповідальність в разі її розголошення, додатково до тієї, що передбачена чинним законодавством.

Коли вже почалася рейдерська атака, варто визначитися з площиною захисту. Складовими такої площини є:

- акціонерний капітал;
- майно-майновий комплекс підприємства;
- кадрова безпека;
- інформаційна безпека;
- периметр підприємства, в межі якого рейдер не повинен проникнути.

Проводячи захист, варто пам'ятати, що рейдерська атака це досить складний процес, а тому щойно розпочалося захоплення, варто визначити хто є рейдер, який в нього послужний список, методи, що використовуються в процесі спроб захоплення, його можливі ресурси (кадрові, фінансові, організаційні), можливість «співпраці» рейдера з правоохоронними органами, приблизний бюджет рейдерської атаки та ключові цілі, що переслідує рейдер.

Отримавши відповіді на зазначені питання, власник може більш ефективно здійснювати оборону, а у випадку коли стає очевидно, що

проведення рейдерського захоплення обійдеться значно дорожче чим планувалося, відкривається можливість ведення переговорного процесу. Ведення затяжної боротьби до останньої копійки не вигідне жодній стороні, тому в даній ситуації рейдер, заробивши менше ніж планував, продасть інструменти свого нападу (борги, акції).

З метою запобігання недружнього поглинання також дуже важливо не допускати виникнення простроченої кредиторської заборгованості. Варто наголосити на тому, що захоплення підприємства через кредиторську заборгованість є однією з найбільш поширених схем рейдерських атак, саме тому спеціалісти в сфері безпеки підприємництва радять не допускати виникнення простроченої кредиторської заборгованості, хоча як спосіб захисту, можливе штучне створення підконтрольної заборгованості, щоб у випадку рейдерського захоплення мати більшість на загальних зборах кредиторів та в комітеті кредиторів.

Рейдерська атака на підприємство можлива також через неправомірний вплив на органи управління чи протиправну їх зміну. Поширеним при здійсненні рейдерських нападів є ініціювання численних перевірок, силове захоплення приміщення, де знаходиться керівництво, негативні PR-технології, підробка документів, підкуп судових і правоохоронних органів тощо. В останньому випадку слід особливо наголосити на частому вилученні установчих, правовстановлюючих документів, печаток тощо. Всі ці дії здійснюються правоохоронними та контролюючими органами, як правило, з метою психологічного тиску на керівництво, акціонерів.

Як метод протидії численным перевіркам доцільним є ініціюванням також дисциплінарного провадження, провадження за скаргами фізичних та юридичних осіб, провадження у справах про адміністративну відповідальність (зокрема ст. ст. 172-7, 172-8 та ін.). У випадку зловживання повноваженнями з боку правоохоронних органів, доцільним є звернення в органи прокуратури, районні, обласні управління внутрішніх справ, використання можливостей захисту порушених прав, що закріплені в Кримінальному процесуальному

кодексі України від 13.04.2012 (зокрема мова йде про Розділ III, яким встановлено особливості досудового розслідування).

Необхідним кроком є проведення піар-кампанії, наприклад, опублікування низки статей про підприємство і його власників, де було б показано як багато підприємство здійснило як для свого регіону, так і для трудового колективу зокрема. Тобто, мова йде про створення позитивного іміджу господарюючого суб'єкту в суспільстві.

Якщо рейдерська атака перейшла в завершальну стадію, шансів відстояти власний бізнес небагато. Як запевняють фахівці, самотійно відбитися від загарбника підприємцям нереально. Та навіть на цьому етапові є можливі варіанти протидії рейдерству, можна вдатися до злиття з більш сильнішим та менш агресивнішим партнером, закордоном цей вид захисту дістав назву «білий лицар».

Отже, підсумовуючи все вище викладене, можна з впевненістю говорити, що формування чіткої стратегії протидії рейдерству є ключовою необхідністю для забезпечення стабільного й ефективного функціонування підприємства. Як вже нами говорилося раніше, превентивна боротьба є як дешевшою так і значно ефективнішою. Застосування превентивних механізмів в рамках єдиної стратегії протидії рейдерству дозволить значною мірою мінімізувати ризики ворожого захоплення. В разі ж початку рейдерської атаки власник матиме в своє розпорядженні цілий комплекс правових, економічних, адміністративних заходів та PR технологій, комплексне застосування яких дозволить вести ефективний захист. Саме цим і пояснюється величезне значення, що має дана стратегія для підприємства.

ВИСНОВКИ

Таким чином, у результаті проведеного наукового дослідження, на основі аналізу позицій вітчизняних та зарубіжних науковців, чинного українського за міжнародного законодавства, узагальнення статистичних даних та особливостей практичної діяльності, одержано наступний перелік висновків, рекомендацій та пропозицій щодо розробки ефективного механізму та методів протидії рейдерству:

1. Вже давно було задекларовано курс на європейський розвиток нашої країни, тож вирішення проблеми рейдерства досить гостро стоїть перед законодавцем, з огляду на це використання багатого історичного досвіду зарубіжних країн могло б значно полегшити дану проблему. Дане явище було і залишається присутнім практично в усіх розвинених країнах світу. Проте якщо на заході воно має характер правомірних дій (хоча й проти волі власника) то в нашій країні воно набуло досить цинічної і жорстокої форми, що яскраво демонструє неспроможність України забезпечити гідні умови для розвитку бізнесу та захисту приватної власності.

2. Сформульовано авторське визначення рейдерства як процесу захоплення чи поглинання підприємства, поза волею його власників, що здійснюється з використання цілої низки як правових так і незаконних дій, спрямованих на встановлення повного контролю над підприємством, його майновим комплексом та активами з метою швидкого перепродажу об'єкта рейдерського нападу чи подальшого управління ним.

3. Будь-яке рейдерське захоплення підприємства є системою послідовних дій, які можна поділити на окремі етапи. Кожний етап характеризується своїми методами здійснення рейдерської атаки. Виходячи з цього можна стверджувати, що ефективну боротьбу з рейдерством можна вести на кожному з цих етапів. Універсального способу захисту підприємства від рейдерства немає. Утім, шанси рейдера на успішну атаку значно знижуються,

якщо власник вчасно вибудує кілька ліній оборони, ретельно структурує систему власності, розробить способи прийняття рішень. Якщо підприємство добре захищено його практично неможливо захопити. Створення системи захисту дозволяє максимально знизити ризики нападу з боку рейдерів або конкурентів.

4. Зазначено, що вітчизняне законодавство не містить правової норми, яка передбачає відповідальність за рейдерство, що пояснюється складним його характером, існуванням великої кількості схем захоплення власності підприємств всупереч волі законного власника. Наголошено, що рейдерська атака складається з цілої низки неправомірних дій у різноманітних комбінаціях. З огляду на це проблему рейдерства можна вирішувати і через використання вже існуючих норм законодавства, акцентуючи увагу на запобіганні його виникненню, а також посиленні протидії корупції в системі органів публічної влади та особливо в судочинстві.

5. На основі аналізу законодавства, що визначає правовий статус органів державної влади в сфері протидії рейдерству, зроблено висновок, що наразі в Україні відсутній спеціально уповноважений орган, до компетенції якого належала б виключно протидія рейдерству. У той же час, окремими повноваженнями у цій сфері наділені такі органи державної влади загальної та спеціальної компетенції, як: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство юстиції України, Фонд державного майна України, Антимонопольний комітет України, Служба безпеки України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, а також Офіс протидії рейдерству

6. Проаналізувавши організаційно-правові методи протидії рейдерству, нами було зроблено висновок, що стовідсоткового способу захисту практично не існує, в кожному з них є як свої плюси так і свої мінуси. Проте, проведення комплексу превентивних заходів, значно зменшує ймовірність рейдерської атаки. Потрібно приділяти необхідну увагу захисту підприємства на всіх етапах його функціонування, особливо на моменті створення.

Ефективна боротьба з рейдерством можлива лише в комплексі юридичних, організаційних, й навіть силових заходів, тому вибудовування кількох ліній оборони й розроблення чіткої стратегії протидії рейдерству зможе значною мірою захистити підприємство від зазначеної загрози.

7. Формування чіткої стратегії протидії рейдерству є ключовою необхідністю для забезпечення стабільного й ефективного функціонування підприємства. Як вже нами говорилося раніше, превентивна боротьба є як дешевшою так і значно ефективнішою. Застосування превентивних механізмів в рамках єдиної стратегії протидії рейдерству дозволить значною мірою мінімізувати ризики ворожого захоплення. В разі ж початку рейдерської атаки власник матиме в своє розпорядженні цілий комплекс правових, економічних, адміністративних заходів та PR технологій, комплексне застосування яких дозволить вести ефективний захист. Саме цим і пояснюється величезне значення, що має дана стратегія для підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Эффективная работа антирейдерской комиссии – шаг к модернизации и наведению порядка с бизнес-климатом / Урядовий портал: Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246826477
2. Єдиний державний реєстр судових рішень // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>
3. Варналій З. С. Рейдерство в Україні: передумови та шляхи подолання / З. С. Варналій, І. І. Мазур // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 2 (3). – С. 129–136.
4. Грек Б. М. Поняття та історичні передумови розвитку рейдерства в Україні [Електронний ресурс] / Б. М. Грек, Т. Б. Грек // Адвокат. – 2010. – № 9 (120). – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Advokat/2010_9/2010-9-Grek.pdf
5. Armour J. The Evolution of Hostile Takeover Regimes in Developed and Emerging Markets: An Analytical Framework [Електронний ресурс] / J. Armour // Harvard International Law Journal. – 2011. – vol. 52. – № 1. – Режим доступу: http://www.harvardilj.org/2011/02/issue_52-1/
6. Колесник М. А. Зарубіжний досвід протидії рейдерству та можливості його використання в Україні [Електронний ресурс] / М. А. Колесник // Право і безпека. – 2010 р. – № 5. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2010_5/PB-5/PB-5_2.pdf
7. Payne J. Takeovers in English and German Law / J. Payne. – Oregon : Hart Publishing, 2002. – 208 p
8. Богатирьов І.Г. Рейдерство в Україні. Міф чи реальність // Вісник прокуратури. – 2007. – № 11. – С. 124-128.
9. Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus // Cambridge University Press, Cambridge, UK, 2008. 1840 p.

10. Oxford Dictionaries: British & World English dictionary // [Электронный ресурс] Режим доступа: [http://oxforddictionaries.com/definition / english /corporate%2Braider?q=corporate+raider](http://oxforddictionaries.com/definition/english/corporate%2Braider?q=corporate+raider)
11. Croci E. Corporate Raiders, Performance and Governance in Europe, *European Financial Management*, Vol. 13, No. 5, 2007, Pages 949–978
12. Toolsema Linda A. Having more potential raiders weakens the takeover threat, *Journal of Economic Behavior & Organization*, Volume 62, Issue 4, April 2007, Pages 670–685
13. Conyon M. J., Girman S., Thompson S., Wright Peter W. Do hostile mergers destroy jobs?, *Journal of Economic Behavior & Organization*, Vol. 45, 2001, Pages 427–440
14. Welch J.B., Bolster P. Corporate raiders don't cut investment in R & D, *Long Range Planning*, Volume 25, Issue 6, December 1992, Pages 72–78
15. Martynova M., Renneboog L. A century of corporate takeovers: What have we learned and where do we stand?, *Journal of Banking & Finance*, Issue 32, 2008, pages 2148–2177
16. Селиванова И. Правовые аспекты поглощения компаний в Украине / И. Селиванова // *Юридичний радник*. – 2006. – № 3 (11). – С. 35-38.
17. Зеркалов Д.В. Рейдеры. Пособие / Д.В. Зеркалов. – К.: КНТ, 2007. – 188 с.
18. Андреев Д.О. Адміністративно-правові засоби захисту прав власників цінних паперів: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Д.О. Андреев ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – К., 2008. – 21 с.
19. Маховиков А.Ю. Экономические основы защиты малого и среднего бизнеса от недружественных поглощений : автореф. дис... канд... экон. наук 08.00.01 / А.Ю. Маховиков. – Москва, 2010. – 21 с.
20. Тарханова З.Э. Функционирование института рейдерства в РФ: Автореф. дис. ... канд. экон. наук: 09.00.01 / З.Э. Тарханова. – Владикавказ, 2008. – 23 с.
21. Депаффилис Д. Слияния, поглощения и другие способы реструктуризации компании. Процесс, инструментарий, примеры из практики, ответы на вопросы / Д. Депаффилис – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2007. – 960 с.

22. Полушкин О.А. Рейдерство: пути решения актуальных проблем / О.А. Полушкин // Закон и право. – 2008. – № 2. – С. 62.
23. Борисов Ю.Д. Рейдерские захваты. Узаконенный разбой / Ю.Д. Борисов. – СПб.: Питер, 2008. – 224 с.
24. Фаенсоен М.И. Рейдерство (недружественный захват предприятий): практика современной России / М.И. Фаенсоен, А.А. Пиманова . – М.: Издательство «Альфа-Пресс», 2007. – 120 с.
25. Астахов П.А. Противодействие рейдерским захватам / П.А. Астахов. – М.: Эксмо, 2007. – 240 с.
26. Грек Б. Про кримінальну відповідальність за рейдерство / Борис Грек // Вісник Національної академії прокуратури України. – № 3(15). – 2009. – С. 40-46
27. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40 – Ст. 356.
28. Берлач А.І. Безпека бізнесу: навч. посіб. / А.І. Берлач – К.: Університет “Україна”, 2007. – 230 с.
29. Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України на проект Закону України «Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за захоплення підприємств (рейдерство)» від 07 травня 2007 р. // [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&ved>.
30. Макарчук І.М. Рейдерство, як одна з форм тіньової економіки держави та його наслідки [Електронний ресурс] / І.М. Макарчук // Економічний вісник університету. – 2010. – № 15/1. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/evu/2010_15_1/Makarch.pdf
31. «Про акціонерні товариства»: Закон України від 17 вересня 2008 року // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 50–51. – Ст. 384.
32. Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів, затверджене рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку

від 19 грудня 2006 року № 1591 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 9. – Ст. 339.

33. Положення про депозитарну діяльність, затверджене рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 17 жовтня 2006 р. № 999 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 49. – Ст. 3269.

34. Бурбело С.О. Деякі схеми рейдерських атак на суб'єкти господарської діяльності [Електронний ресурс] / С.О. Бурбело // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. Збірник наукових праць. – 2011. – № 23(І). – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/emp/2011_23_1/36Burb.htm

35. Відкрите звернення з приводу спроб рейдерського захоплення ВАТ «Коростенський щебзавод» та ПрАТ «Трудовий колектив «Коростенський щебзавод» від 9 квітня 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://antiraidrukrlivejournal.com/113314.html>

36. Литвак О. Проблема рейдерства очима кримінолога і цивіліста / О. Литвак, І. Кучеренко // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2010. – № 3 (19). – С. 40–44; № 4. – С. 40–45.

37. Молодик В.В. Прокурорський нагляд за додержанням законодавства в сфері захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності та протидії рейдерству: наук.-практ. посібник / В.В. Молодик, О.О. Седлецький, О.З. Гладун. – К. : Алерта, 2013. – 144 с.

38. Ніколаюк С.І. Виявлення ознак протидії законній господарській діяльності як складової «рейдерського захоплення» / С.І. Ніколаюк, С.Г. Бевзенко // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2012. – № 1. – С. 139–147.

39. Гарагонич О.В. Етапи рейдерського захоплення акціонерних товариств / О.В. Гарагонич // Вісник Академії адвокатури України . - 2013. - № 3 (28). - С. 23– 33.

40. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40 – Ст. 356.

41. Молодецький С.С. Рейдерство як загроза економічній безпеці України /

- С.С. Молодецький // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – №5 (2). – С. 184-187.
42. Довбня Л.С. Методи рейдерських захоплень / Довбня Л.С., Чернадчук О.В. // МАТЕРІАЛИ Міжнародної науково-практичної конференції, Суми, 2015
43. Кальман О.Г. Рейдерство: причини та заходи протидії / О.Г. Кальман, М.А. Погорецький // Закон и право. – 2008. – № 3. – С. 87.
44. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом Закон України від 14.05.1992 № 2343-ХІІ // Відомості Верховної Ради України, 1992, № 31, ст.440
45. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців [Електронний ресурс] : Закон України від 15.05.2003 № 755-IV. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/755-15>
46. Бочарова О. Способи поглинання акціонерних товариств / О. Бочарова // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 10. – С. 149–151.
47. Головань І.В. Рейдерство – модний термін чи зручна ширма? / І.В.Головань // Вісник господарського судочинства. – 2008. – №6. – С. 125-128
48. Еременок А. Банкрут року? / Андрій Еременок // День. – 2007. – №168 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/ekonomika/bankrut-roku>
49. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14 травня 1992 р. № 2343-ХІІ // Відомості Верховної Ради України від 04.08.1992 р. – 1992 р., № 31, стаття 440
50. Городчук Я. Рейдери продовжують давити на “Стальканат-Силур” / Я. Городчук, А. Набожняк, А. Грибановський // Деловая столица. – 2011. – №50 (12.12.2011) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dsnews.ua/archive/2011/12/12>
51. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців: Закон України від 15 травня 2003 № 755-IV // Відомості Верховної Ради України від 08.08.2003 р. – 2003 р., № 31, стаття 263
52. Порядок збільшення (зменшення) статутного капіталу публічного або

приватного акціонерного товариства: затверджений Рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 14 травня 2013 р. № 822 // Офіційний вісник України від 18.06.2013. – 2013 р., № 43, стор. 45, стаття 1552, код акту 67400/2013

53. Про депозитарну систему України: Закон України від 6 липня 2012 р. № 5178-VI // Відомості Верховної Ради України від 27.09.2013 р. – 2013 р., № 39, стор. 2074, стаття 517

54. Порядок визнання емісії цінних паперів недобросовісною та недійсною: затверджено Рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 6 серпня 2013 № 1416 // Офіційний вісник України від 04.10.2013 – 2013 р., № 74, стор. 104, стаття 2750, код акту 68904/2013

55. Зеркалов Д. В. Рейдерство: Монографія. – Електрон. данні. – К.: Основа, 2011. – 373 с.

56. Рейдерство в Україні / Информационный портал Investfunds.UA// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://investfunds.ua/news/rejderstvo-v-ukraine-5231/>

57. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств: Закон України від 17 листопада 2009 р. № 1720-VI // Відомості Верховної Ради України від 26.02.2010, 2010 р., № 8, стор. 215, стаття 51

58. Виговский Е. Защита прав интеллектуальной собственности: проблемы и пути решения / Е. Виговский // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. – 2010. – № 1. – С. 12-24

59. Пояснювальна записка до Проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств» від 28 квітня 2010 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=45160&pf35401=239430>

60. Протидія економічній злочинності / П. І. Орлов, А. Ф. Волобуєв, І.М. Осика та ін. – Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2004. – 568 с.

61. Москаленко С. М. Рейдерство: загальна характеристика, окреслення проблеми та шляхи боротьби / С. М. Москаленко // Юридичний журнал України. – 2007. – № 3. – С. 117–119.
62. Журавель В.П. Противодействие рейдерству: практ. пособие для руководителей бизнес-структур по организации защиты от рейдерских атак и недружественных поглощений / В. П. Журавель [и др.] ; Європейський ун-т. - К.: Видавництво Європейського ун-ту, 2009. – 414 с.
63. WilliamsAct1968 // [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://vlex.com/vid/williams-act-51575487>
64. Колесник М. А. Зарубіжний досвід протидії рейдерству та можливості його використання в Україні / М. А. Колесник // Право і Безпека. – 2010. – № 5 (37). – С. 11–16.
65. Companiesact 2006 – офіційний текст взятий з Інтернет-сайту Служби громадського інформування Великобританії (Office of Public Sector Information) [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2006/pdf/ukpga_20060046_en.pdf
66. Corporations Act 2001: Official site of Australasian Legal Information Institute // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/ca2001172/
67. Australian Securities and Investments Commission Act 2001: Official site of Australasian Legal Information Institute // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/asaica2001529/
68. Directive 2004/25/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on takeover bids // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:142:0012:0023:EN:PDF>
69. Kerecsen Z. Regulation of takeover bids in the European Union / Z. Kerecsen // [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.kdi.re.kr/upload/8213/1-1.pdf>
70. Панасенко Р.А. Щодо визначення поняття “рейдерство” / Р.А. Панасенко // Держава та регіони, Серія: Право. – 2009 р. – № 4. – С. 171-174.

71. Панасенко Р.А. Щодо визначення поняття “рейдерство” / Р.А. Панасенко // Держава та регіони, Серія: Право. – 2009 р. – № 4. – С. 171-174
72. Таращанська О.Б. Державна протидія рейдерству в корпоративному секторі економіки України / О.Б. Таращанська // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2010. – №2 // [Електронний ресурс]: Режим доступу <http://www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10tobseu.pdf>.
73. Веселков К.В. Международный опыт противодействия рейдерским захватам / К.В. Веселков // Российская юстиция. – М.: Юрист, 2010, № 11. – С. 61-64.
74. Ступницький В.В. Політико-економічні аспекти вітчизняного рейдерства / В.В. Ступницький, Н.І. Ступницька, Є.В. Срібна // Modern directions of theoretical and applied researches 2013 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/economy-113/demographics-labour-economics-and-social-policy-113/17069-113-1140>
75. Патиківський Ю. Чорний переділ / Ю. Патиківський // Україна молода. – 2007. – №43 (3074). – С. 5.
76. Мостіпан О.М. Основні підходи до визначення критеріїв та чинників ефективності виборчих систем // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Серія: Філософія. Політологія. – 2011. – № 101 – С. 39-41.
77. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств: Закон України від 17 листопада 2009 р. № 1720-VI // Відомості Верховної Ради України від 26.02.2010, 2010 р., № 8, стор. 215, стаття 51
78. Виговский Е. Защита прав интеллектуальной собственности: проблемы и пути решения / Е. Виговский // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. – 2010. – № 1. – С. 12-24
79. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – Ст. 382
80. Колесник М.А. Адміністративно-правові засади діяльності органів державної влади України щодо протидії рейдерству: дис. ... кандидата юрид.

наук: 12.00.07 / М. А. Колесник; Харківський нац. унів. внутр. справ – Харків – 2012 – 223 с.

81. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: Указ Президента України від 06 квітня 2011 р. № 383/2011 // Офіційний вісник України від 26.04.2011. – 2011 р., № 29, стор. 32, стаття 1222, код акту 56001/2011

82. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40-41. – ст.379

83. Пчолкін В.Д. Запобігання злочинам у сфері економічної діяльності / В.Д. Пчолкін // Право і Безпека: Науковий журнал. – 2011. – № 3 (40). – С. 112-115

84. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України: Указ Президента України від 6 квітня 2011 р. № 395/2011 // Офіційний вісник України від 22.04.2011. – 2011 р., № 28, стор. 45, стаття 1162, код акту 55983/2011

85. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21 грудня 2016 р. № 1798-VIII // Відомості Верховної Ради України від 21.12.2016 р., № 7-8, стаття 50.

86. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 7 липня 2010 р. № 2453-VI // Відомості Верховної Ради України від 22.10.2010. – 2010 р., № 41, / № 41-42; № 43; № 44-45 /, стор. 1468, ст. 529.

87. Про Фонд державного майна України: Закон України від 9 грудня 2011 р. № 4107-VI // Відомості Верховної Ради України від 13.07.2012. – 2012 р., № 28, стор. 1151, стаття 311

88. Положення про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку: затверджено Указом Президента України від 23 листопада 2011 р. № 1063/2011 // Офіційний вісник України від 12.12.2011 – 2011 р., № 94, стор. 18, стаття 3415, код акту 59350/2011

89. Берлач А.І. Адміністративне право України: Навч. посібник для дист. навч. – К.: Відкритий міжнародний університет розвитку людини Україна, 2005.– 472 с.

90. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26 листопада

- 1993 р. № 3659-XI // Відомості Верховної Ради України, 14.12.1993, № 50, ст. 472
91. Положення про Міжвідомчу комісію з питань захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2007 р. № 257
92. Берлач Ю. Правові заходи протидії рейдерству / Ю. Берлач // Юридичний вісник України. – 24 30 березня 2007 р. – № 12 (612). – С. 12.
93. Маховський О. Проти рейдерів антирейдери / О. Маховський // Вечірній Київ. – 22 лютого 2007. № 32 (17934). – С. 4.
94. Беліков О. Можливі шляхи протидії рейдерським захопленням [Електронний ресурс] / О. Беліков. // Юридичний журнал. – 2007. - 5. Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2671>
95. Паламарчук Г. Особливості рейдерства в Україні та політика його подолання / Г. Паламарчук // Економіка України. - 2007. - № 9. - С 38-45.
96. Яременко Я. Органи управління підприємством як об'єкти рейдерського впливу. Способи протидії / Я. Яременко // Юридичний радник. - 2008. - № 2 (22). С. 44- 46.
97. Берлач Ю.А. Організаційні заходи протидії рейдерству в Україні / Ю.А. Берлач // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 11 (143). – С. 109–111.
98. Фостер Р.С. Искусство слияния и поглощения / Р. Фостер. — М. : Альпина Бизнес Букс, 2004. — 478 с.
99. Мойсеєнко, І. П. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства: навч. посібник [Текст] / І. П. Мойсеєнко І. П., О. М. Марченко. – Львів, 2011. – 380 с.
100. Пашнюк Л. Загрози економічній безпеці підприємства та засоби їх нейтралізації [Текст] / Л. Пашнюк // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Сер. Економіка. – 2013. - №20(151). – С.93-96.